

Hoe ervaar jij het meedoen in de maatschappij?

*Een onderzoek naar het ervaren van sociale exclusie onder jongvolwassenen in Utrecht
Overvecht en Zuilen*

Masterthesis
Urban Geography
Universiteit Utrecht

A.J. Mes
5778018

Begeleidster: Dr. K. Visser

Juli 2019

Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

Hoe ervaar jij het meedoen in de maatschappij?

En onderzoek naar het ervaren van sociale exclusie onder jongvolwassenen in Utrecht Overvecht en Zuilen

Auteur: A.J. Mes

Studentnummer: 5778018

Email: a.j.mes2@students.uu.nl

Begeleider: Dr. K. Visser, Universiteit Utrecht

Master Thesis

Human Geography, Urban Geography

Faculteit Geowetenschappen

Universiteit Utrecht

Juli 2019

Afbeelding voorzijde: The Century Foundation, 2016

Voorwoord

Voor u ligt de thesis met als onderwerp: ‘Hoe ervaar jij het meedoen in de maatschappij?’ Een onderzoek naar het ervaren van sociale exclusie onder jongvolwassenen in Utrecht Overvecht- en Zuilen. Deze thesis is geschreven voor het afstuderen voor de master Urban Geography aan de Universiteit Utrecht. In de periode van eind maart 2019 tot en met juli 2019 ben ik bezig geweest aan dit onderzoek waar deze thesis uit voortgekomen is.

Dit onderzoek maakt onderdeel uit van het Youth got Talent project van de Universiteit Utrecht. Het onderwerp van deze thesis kwam dus voor een deel uit dit project voort, maar het andere deel heb ik zelf mogen invullen. Daarom heb ik in mijn onderzoeksvoorstel ervoor gekozen om te werken met het begrip ‘sociale in- en exclusie’ die jongvolwassenen kunnen ervaren bij het meedoen in deze maatschappij. Daarnaast heb ik ervoor gekozen om te werken met respondenten uit Utrecht Overvecht en dit later uitgebreid met respondenten uit Zuilen. Het bleek namelijk erg lastig om alleen respondenten te vinden in Utrecht Overvecht. Veel organisaties in Overvecht gaven aan dat zij aanvragen voor respondenten in overvloed binnen kregen en daarom niet wilde meewerken. Ik adviseer dan ook, aan de generatie afstudeerders na mij, om een ander onderzoeksgebied te kiezen of om voor een gepensioneerde doelgroep te gaan. Wanneer deze opties niet in acht worden genomen, bestaat er altijd nog de mogelijkheid om de uitdaging aan te gaan en een moeilijke doelgroep te kiezen in een moeilijk onderzoeksgebied. Buiten de uitdaging van het vinden van respondenten, hoorde ik van veel omstanders dat ze mijn onderwerp erg interessant vonden. Hierdoor was het naast de uitdaging gelukkig voor mij wel leuk om aan dit onderzoek te werken.

Ten slotte wil ik graag mijn begeleider en het onderzoeksteam van Youth got Talent bedanken. Kirsten Visser gaf goede feedback en heeft een nuchtere kijk op aspecten die aan bod komen bij het schrijven van een thesis. Merel Jonker van de rechtenfaculteit is sociaal erg vaardig en dus ook fijn om respondenten mee te zoeken en interviews mee af te nemen. Verder wil ik vrienden om mij heen bedanken die goede tips gaven voor het vinden van respondenten en mij verder hielpen als ik er even niet meer uit kwam. Als laatste wil ik graag de respondenten zelf bedanken die de moeite hebben genomen om hun verhaal te delen voor dit onderzoek.

Ik wens u veel leesplezier toe met deze thesis!

Aletta Mes
Utrecht, juli 2019

Samenvatting

In de wetenschappelijke literatuur en maatschappelijke discussie wordt vaak aangegeven dat jongvolwassenen uit lage SES wijken onvoldoende kunnen participeren in de maatschappij. Verschillende domeinen waarin jongvolwassenen actief zijn, zoals school, werk, vrijetijdsbesteding etc. zijn van invloed op hoe jongvolwassenen ervaren dat zij mee kunnen doen in de maatschappij. Daarom is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: *'Hoe ervaren jongvolwassenen uit een lage SES-buurt sociale in- en exclusie in verschillende sociaal-ruimtelijke domeinen en wat doen zij zelf om mee te doen in deze domeinen?'* Om onderzoek te doen naar deze vraag zijn er enkele deelvragen opgesteld. De eerste deelvraag gaat in op: 'Welke belemmeringen ervaren jongvolwassenen uit lage SES-buurt in de maatschappij in verschillende domeinen, zoals school, thuissituatie, werk en vrijetijdsbesteding dat ervoor zorgt dat zij niet mee kunnen komen in de maatschappij? De tweede deelvraag gaat in op de hulpbronnen die jongvolwassenen raadplegen: 'Welke hulpbronnen kunnen jongvolwassenen uit lage SES-buurt bereiken in hun omgeving (buurt, school, werk en vrijetijdsbesteding) welke kunnen bijdragen aan de sociale inclusie in de maatschappij?' Ten slotte gaat de laatste deelvraag in op: 'Wat doen jongvolwassenen zelf om mee te doen in de maatschappij, ondanks dat zij opgroeien in achterstand?' Om dit te onderzoeken zijn er diepte-interviews afgenomen met jongvolwassenen in Utrecht Overvecht en Zuilen. Twee buurten met kenmerken van een lage sociaaleconomische status (SES).

Uit onderzoek blijkt dat jongvolwassenen die opgroeien in een buurt met een lage SES belemmeringen ervaren. Het negatieve imago van de buurt zorgt er bijvoorbeeld bij een groep jongvolwassenen voor dat zij er niet voor uit durven te komen waar ze vandaan komen. Op school krijgen vooral allochtone jongvolwassenen meer te maken met vooroordelen op school omdat zij bijvoorbeeld Marokkaans zijn. Vooral hoger opgeleiden voelen zich niet altijd geaccepteerd bij hun sportvereniging in de buurt. Dit zijn enkele voorbeelden van belemmeringen. Met deze belemmeringen kunnen jongvolwassenen goed omgaan. Zij ervaren hierdoor geen sociale exclusie van het meedoen in de maatschappij. Om mee te doen in de maatschappij raadplegen jongvolwassenen diverse hulpbronnen in hun omgeving. Een groep jongvolwassenen maakt gebruik van het buurthuis en bijbehorende functies daarvan. Familie en vooral vrienden stimuleren elkaar om activiteiten te ondernemen. Door onderwijs te volgen vinden jongvolwassenen dat je je voorbereid op de toekomst. Ook hebben jongvolwassenen een (bij)baan in de buurt en leren daar vaardigheden die handig zijn voor de toekomst. Jongvolwassenen kiezen er vooral *zelf* voor om actief te zijn in verschillende domeinen en zetten hun *agency* in.

Dit onderzoek kent ook enkele tekortkomingen. Het verschijnsel van sociale exclusie blijkt in de praktijk erg lastig te onderzoeken. Het is onwaarschijnlijk dat respondenten die sociale exclusie ervaren meedoen aan dit onderzoek. Daarnaast staat de rol van een buurt met een lage SES ter discussie. Jongvolwassenen hebben niet alleen hun netwerk in de buurt, maar ook buiten de buurt (Leonard, 2004). Zij hebben vrienden op school, op werk of via andere activiteiten die zich buiten de buurt afspelen. Dit kan te maken hebben met de relatief korte afstanden die we in Nederland kennen. Daarom is het de vraag hoeveel effect een buurt met een lage SES daadwerkelijk heeft op het sociaal participeren van jongvolwassenen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Samenvatting	4
Lijst met figuren en tabellen	7
Hoofdstuk 1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Probleemstelling	9
1.3 Wetenschappelijke relevantie	9
1.4 Maatschappelijke relevantie	10
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	12
2.1 Sociale exclusie	12
2.1.1 Sociale exclusie een introductie	12
2.1.2 Sociale exclusie een definitie	13
2.1.3 Sociale exclusie en dimensies	13
2.2 Domain approach	14
2.2.1 Introductie domain approach	14
2.3 De buurt als domein	16
2.3.1 Definitie van een buurt	16
2.3.2 Introductie buurteffecten	17
2.3.3 Uitkomsten	17
2.3.4 Mechanismen	18
2.4 Invloed familie en vrienden op de domeinen	20
2.5 School als domein	21
2.6 Werk als domein	21
2.7 Vrijtijdsbesteding als domein	22
2.8 Agency	22
Hoofdstuk 3 Methodologie	24
3.1 Gebiedsbeschrijving	24
3.1.1 Gebiedsbeschrijving Overvecht	24
3.1.2 Overvecht in cijfers	25
3.1.3 Gebiedsbeschrijving Zuilen	26
3.1.4 Zuilen in cijfers	27
3.2. Waarom kwalitatief onderzoek?	28
3.3 Aanpak van het onderzoek	28
3.3.1 Bereiken van respondenten	29
3.4 Kenmerken onderzoeksgroep	29
3.5 Dataverwerking	31
3.5.1 Operationalisering	31

3.5.2 Data-analyse	32
3.6 Betrouwbaarheid en validiteit	32
3.6.1 Beperkingen	32
Hoofdstuk 4 Resultaten	34
4.1 Meedoen in de maatschappij	34
4.2 Domain approach	36
4.2.1 De buurt	36
4.2.2 Familie	38
4.2.3 Vrienden	39
4.2.4 School	40
4.2.5 Werk	41
4.2.6 Vrijtijdsbesteding	42
4.3 Meeste invloed	43
Hoofdstuk 5 Conclusie	45
5.1 Antwoord op de onderzoeksvraag	45
5.1.1 Belemmeringen	45
5.1.2 Hulpbronnen	46
5.1.3 Agency	46
5.1.4 Conclusie onderzoeksvraag	47
5.2 Discussie	47
5.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek	48
5.4 Beleidsaanbevelingen	48
Hoofdstuk 6 Reflectie	49
Literatuur	50
Bijlagen	55
Bijlage 1: Topiclijst meedoen van jongvolwassenen in de maatschappij	
Bijlage 2: Codeboom Nvivo	

Lijst met figuren en tabellen

Figuren

Figuur 2.1: Dagelijkse activiteiten van een persoon	16
Figuur 3.1: Onderzoeksgebied Utrecht- Overvecht en -Zuilen	24
Figuur 3.2: Overvecht met hoog- en laagbouw	25
Figuur 3.3: De typische arbeidershuizen in Zuilen	27

Tabellen

Tabel 3.1: Persoonskenmerken van de respondenten van de interviews	30
Tabel 4.1: Domein dat het meest van invloed is per jongvolwassene	43

Hoofdstuk 1 Inleiding

‘Dat jongeren opgroeien in een achterstandsbuurt, wil nog niet zeggen dat ze geen succes hebben op school of op de arbeidsmarkt. Dat hangt helemaal af van hun persoonlijkheid...’ (Nieuwenhuis, 2015)

1.1 Aanleiding

Het is één van de vele quotes die ter discussie stellen of de buurt een grote invloed heeft op de ontwikkeling van jongvolwassenen. Is de invloed van de buurt wel zo groot als iedereen denkt? Toch blijkt uit de maatschappelijke discussie over dit onderwerp dat de oorzaak vaak gezocht wordt in het opgroeien in een achterstandsbuurt. Zo schrijft het Algemeen Nederlands Persbureau dat ‘de werkloosheid onder jongeren in achterstandswijken twee tot driemaal zo hoog is als bij hun leeftijdsgenoten elders’ (ANP, 2014). Ook starten kinderen en jongeren die opgroeien in een achterstandsbuurt vaak met een achterstand (Sociale Vraagstukken, 2016). Is dit vooral de oorzaak van de buurt of spelen andere domeinen ook een rol hierin?

Verschillende domeinen kunnen van invloed zijn op de kansen van een jongvolwassenen in de maatschappij. Deze kansen kunnen zij vanuit verschillende domeinen krijgen, zoals school, werk, vrienden etc. Scholen kunnen ondersteuning bieden bij het behalen van een diploma. Hiermee worden de kansen op de arbeidsmarkt vergroot (Persgroep, 2015). Ook lokale ondernemers kunnen samenwerken met jongerenwerkers uit de buurt om op die manier personeel te werven. Zo ging de Jumbo in Utrecht Overvecht een samenwerking aan met een jongerenstichting uit Overvecht om zo gemotiveerd personeel te werven uit de buurt (Utrechts Nieuwsblad, 2005). Uit cijfers van de Gemeente Utrecht blijkt dat in de wijken Overvecht en Noordwest ongeveer 15% van de jongvolwassenen sociale exclusie ervaart (Volksgezondheidsmonitor Utrecht, 2018). Op landelijk niveau zijn er geen cijfers gepresenteerd als het gaat om sociale exclusie van jongvolwassenen. Uit onderzoek blijkt dat dit wel een probleem is, want er is zowel wetenschappelijk als maatschappelijk veel aandacht voor jongvolwassenen die niet mee kunnen doen in de maatschappij en sociale exclusie ervaren (Sociale Vraagstukken, 2016; Spies, Tan & Davelaar, 2016; Mandipour, Cars & Allen, 1998; Levitas, 2005).

Maar wat is sociale exclusie nu eigenlijk precies? Murie en Musterd (2004) stellen dat sociale exclusie een uitbreiding op het begrip armoede is. Om te beoordelen of er sprake is van sociale participatie in de maatschappij wordt er niet alleen gekeken naar de financiële situatie. Voorbeelden van sociale participatie zijn het naar school gaan, een baan hebben, op een sport kunnen gaan en vrienden hebben. Sociale participatie gaat dus in op het sociaal participeren in de verschillende domeinen met uiteindelijk als doel dat jongvolwassenen ervaren dat zij mee kunnen doen in de maatschappij. Wanneer iemand niet sociaal kan participeren ontstaat sociale exclusie. Deze sociale exclusie kan verbonden zijn aan armoede (Gemeente Utrecht, 2012), maar kan ook ontstaan door andere omstandigheden. Het kan zijn dat iemand niet kan deelnemen aan een sport door gebrek aan geld. Dit kan ook gebeuren bij andere vrijetijdsbestedingen (Collins, 2014). Maar sociale exclusie kan ook ontstaan door dat iemand buitengesloten wordt op school, in de vriendengroep of door ziekte niet sociaal kan participeren. Gedacht wordt dat van de verschillende ruimtelijke domeinen de buurt het meest van invloed is op sociale participatie. De buurt kan functioneren als hulpbron voor jongvolwassenen. Zij kunnen in de buurt een baan vinden of tijd doorbrengen met vrienden in een buurthuis.

Jongvolwassenen kunnen dus veel tijd in de buurt rondbrengen. Zij zijn minder mobiel en verplaatsen zich daardoor minder op grote afstand (Martin, Gavine, Inchley & Currie, 2017). Vooral buurten met een lage sociaaleconomische status (SES) worden gezien als de veroorzakers van sociale exclusie van jongvolwassenen.

1.2 Probleemstelling

Het onderwerp van dit onderzoek komt voort uit een project van de Universiteit Utrecht genaamd: Youth got Talent. Dit is een interdisciplinair project met als doel: *'identify ways to optimize youth's potential for societal participation, health, and wellbeing, and will help to improve interventions and policies.'* Dit onderzoek richt zich slechts op een onderdeel van dit project, namelijk de ervaringen van jongvolwassenen over het meedoen in de maatschappij; hebben zij het gevoel dat zij mee kunnen doen in de maatschappij?; maken zij gebruik van hulpbronnen in de wijk om dit te bereiken?. Om een antwoord te kunnen geven op deze vragen is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

'Hoe ervaren jongvolwassenen uit een lage SES-buurt sociale in- en exclusie in verschillende sociaal-ruimtelijke domeinen en wat doen zij zelf om mee te doen in deze domeinen?'

De onderzoeksvraag concentreert zich op het ervaren van sociale in- en exclusie door de jongvolwassenen zelf. Ervaren gaat hier vooral in op de gevoelens van jongvolwassenen met betrekking tot sociale in- en exclusie van de maatschappij. Om de onderzoeksvraag te beantwoorden wordt het onderzoek opgedeeld in drie verschillende aspecten:

- Belemmeringen: welke belemmeringen ervaren jongvolwassenen uit lage SES-buurten in de maatschappij in verschillende domeinen, zoals school, thuissituatie, werk en vrijetijdsbesteding dat ervoor zorgt dat zij niet mee kunnen komen in de maatschappij?;
- hulpbronnen: welke hulpbronnen kunnen jongvolwassenen uit lage SES-buurten bereiken in hun omgeving (buurt, school, werk en vrijetijdsbesteding) welke kunnen bijdragen aan de sociale inclusie in de maatschappij?;
- agency: wat doen jongvolwassenen zelf om mee te doen in de maatschappij, ondanks dat zij opgroeien in achterstand?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden worden er diepte-interviews afgenomen met jongvolwassenen in Utrecht Overvecht en Zuilen. Hierbij wordt onder andere aan hen gevraagd hoe zij het meedoen in de maatschappij ervaren. Jongvolwassenen vallen in dit onderzoek in de leeftijdscategorie 16-27 jaar. Wanneer er gesproken wordt over jongere dan is dit in de leeftijd van 12-16 jaar. Als er gesproken wordt over een kind, dan gaat het over de leeftijd onder de 12 jaar (Nederlands Jeugdinstituut, 2019).

1.3 Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek draagt bij aan het verkrijgen van kennis over hoe jongvolwassenen die opgroeien in een buurt met een lage SES het meedoen in de maatschappij ervaren en wat zij hier zelf aan doen. Binnen de wetenschappelijke literatuur ontbreken enkele aspecten als het gaat om onderzoek over dit thema. Die ik hieronder nader zal toelichten.

Allereerst is binnen de wetenschappelijke literatuur vaak aandacht gevestigd op kinderen en jongeren die opgroeien in achterstandswijken en de effecten daarvan. De doelgroep van 16 tot 27 jaar is vaak

onderbelicht binnen de wetenschappelijke literatuur (Ridge, 2001, p. 82; Kohen, Leventhal, Dahinten & McIntosh, 2008). Het centraal stellen van deze doelgroep is relevant om te onderzoeken op welke wijze de effecten doorwerken tot op latere leeftijd.

Daarnaast ligt binnen ander onderzoek de nadruk op het concept 'armoede' in buurten, en niet op sociale exclusie in buurten. Waar armoede vooral ingaat op het inkomen van een persoon, richt sociale exclusie zich ook op andere concepten zoals: segregatie, criminaliteit, veiligheid, sociaal netwerk etc. (Spies, Tan & Davelaar, 2016). Voor het onderzoek naar het ervaren van meedoen in de maatschappij is het belangrijk om een bredere context te schetsen, aangezien op deze manier meer de ervaringen en gevoelens van jongvolwassenen gemeten kunnen worden. Op deze manier wordt niet alleen gekeken naar het statische begrip armoede, waarbij veelal wordt gekeken naar de financiële situatie en gevolgen. Dit is meteen het tweede punt van aandacht in dit onderzoek. Er is namelijk te weinig aandacht voor de ervaringen en gevoelens van jongvolwassenen als het gaat om sociale in- exclusie (Murie & Musterd, 2004; Byrne, 2005; Van Ham & Manley, 2012). Voelen- of ervaren zij het niet mee kunnen doen in de maatschappij, of ervaren zij dit juist niet? (Visser, Bolt & Kempen, 2015).

Tot slot kan er ook nog iets worden opgemerkt over studies naar buurteffecten en sociale exclusie. Vaak richten deze studies zich op slechts één enkel aspect in de buurt, zoals onderwijs of de arbeidsperspectieven. De studies richten zich niet op de verschillende domeinen waar, in deze context, jongvolwassenen dagelijks tijd doorbrengen. Dus vragen als: waar brengen zij hun vrije tijd door? Hebben zij vrienden in de buurt of buiten de buurt? (Van Ham & Manley, 2012, p. 2791). Het is belangrijk om aandacht te besteden aan de verschillende domeinen, aangezien dit ook de lading van 'maatschappij' dekt. Om een antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvraag wordt daarom gebruik gemaakt van de domain approach zoals Van Ham en Tammaru (2016) deze opgesteld hebben. Deze benadering wordt verder toegelicht in paragraaf 2.3.

1.4 Maatschappelijke relevantie

Dit onderzoek biedt inzicht in de ervaringen van sociale in- en exclusie van jongvolwassenen in de maatschappij. Zowel op Europees niveau, als op nationaal niveau wordt er aandacht geschonken aan dit thema.

Na de economische crisis heeft de Europese Unie (EU) doelen gesteld om sociale exclusie onder jongeren aan te pakken. Zo heeft de EU bijvoorbeeld een 'EU Work Plan for Youth 2016-2018' opgesteld. In dit plan wordt specifiek aandacht besteed aan de zogenaamde 'NEET': 'Not in Education, Employment or Training'. De focus van dit plan ligt vooral op het bieden van gelijke kansen voor jongeren als het gaat om educatie en het vinden van werk en het voorkomen dat mensen hiervan uitgesloten worden. Een ander initiatief is 'European platform against poverty and social exclusion' welke opgericht is in 2010 (European Commission, z.d.). Dit platform heeft als doel om 20 miljoen mensen uit de armoede en sociale exclusie te helpen.

Op nationaal niveau schrijft het CBS (2018) over sociale uitsluiting als gevolg van beperkte financiële middelen. Het CBS geeft aan dat dit gevolgen kan hebben voor de gezondheid, omdat het vaak gepaard gaat met roken, gebruik van drugs, weinig lichaamsbeweging etc. Voor mensen die buitengesloten worden en zich vaak eenzaam voelen is deze levensstijl een makkelijke keuze met een snelle beloning. Op deze

manier probeert het CBS-trends in beeld te brengen van armoede, maar ook van de gevolgen van armoede die uiteindelijk sociale exclusie kunnen veroorzaken.

Daarnaast houden ook veel maatschappelijke instanties zich bezig met dit thema. Zo schrijft Sociaal Werk Nederland (2018) over de vraag ‘wat sociale uitsluiting met mensen doet?’. De Gemeente Utrecht houdt zich ook bezig met sociale exclusie onder jongeren. Zij hebben onderzoek gedaan naar sociale exclusie onder jongeren aan de hand van het opleidingsniveau, familieachtergrond en etniciteit. Zij verwijzen hierbij wederom op de negatieve effecten op gezondheid zoals psychosociale problemen, hoofdpijn, het niet ontbijten, roken etc. De Gemeente Utrecht benoemd ook de verschillende domeinen waar jongeren van uitgesloten worden. Als voorbeelden noemen zij het ‘niet lid zijn van een sportvereniging’ of in de vrije tijd geen ‘café of discotheek bezoeken’ of gepest worden op school (Volksgezondheidsmonitor Utrecht, 2018). Ook zijn er boeken geschreven over de aanpak van sociale exclusie onder jongeren. Zo hebben Spies, Tan en Davelaar (2016) geschreven over een effectieve aanpak van sociale uitsluiting. Zij hebben hierin verhalen van jongeren verwerkt, maar ook van professionals en beleidsmakers om de processen van sociale uitsluiting in kaart te brengen. Vervolgens werden hieruit beleidssuggesties gedaan om sociale uitsluiting aan te pakken in buurten.

Uit bovenstaande blijkt dat er maatschappelijk niveau veel aandacht is voor sociale exclusie onder jongvolwassenen. Door jongvolwassenen te vragen hoe zij exclusie ervaren en wat zij hiertegen doen kan inzicht worden geboden in het proces van sociale exclusie. De resultaten van dit onderzoek kunnen uiteindelijk gebruikt worden om aanbevelingen te doen om jongvolwassenen te beschermen tegen sociale exclusie. Met dit onderzoek wordt duidelijk welke hulpbronnen zouden kunnen worden aangeboden om sociale exclusie tegen te gaan. Vanuit de input van respondenten kunnen aanbevelingen worden gedaan aan de Gemeente Utrecht met betrekking tot sociale exclusie onder jongvolwassenen in buurten. Zij zijn al bezig met de thematiek rondom sociale exclusie in combinatie met gezondheid bij jongvolwassenen (Gemeente Utrecht, 2012). Dit onderzoek kan daar een aanvulling op zijn.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

In dit hoofdstuk komen wetenschappelijke theorieën aan bod die van belang zijn voor dit onderzoek. Om een duidelijk overzicht te geven waar dit onderzoek over gaat wordt er eerst ingegaan op het concept ‘sociale exclusie’ en welke effecten dit heeft op jongvolwassenen in de maatschappij. Vervolgens wordt er ingegaan op de domeinen waar jongvolwassenen actief zijn, te noemen, buurt, familie en vrienden, school, werk en vrije tijd. Ten slotte volgt er een paragraaf over hoe jongvolwassenen ‘agency’ inzetten om mee te doen in de maatschappij.

2.1 Sociale exclusie

In deze paragraaf wordt toegewerkt naar een definitie van sociale exclusie. Om tot een definitie te komen wordt er eerst een korte introductie gegeven. In deze introductie worden verschillende benaderingen van auteurs weergegeven over sociale exclusie. Vervolgens wordt er dieper ingegaan op het concept van sociale exclusie en volgt er een definitie.

2.1.1 Sociale exclusie een introductie

Verschillende auteurs hebben geschreven over het onderwerp sociale exclusie. Elk gebruiken zij hiervoor een andere benadering. In één van die benaderingen wordt besproken hoe sociale exclusie onderscheiden kan worden van armoede. Want sociale exclusie kan een gevolg zijn van armoede, maar sociale exclusie kan ook los van armoede ontstaan.

Jehoel-Gijsbers en Vrooman (2004) formuleren een duidelijk standpunt over hoe armoede onderscheiden moet worden van sociale exclusie. Want deze twee begrippen kunnen niet als één worden gezien, maar hebben elk een eigen definitie. Onder armoede wordt er verstaan: ‘het niet kunnen voorzien in de eerste levensbehoeften. Zij ontstaat wanneer een persoon of een groep mensen onvoldoende betaal- en-of ruilmiddelen heeft om in de primaire levensbehoeften te kunnen voorzien’ (Encyclo, 2019). Het eerste onderscheid dat Jehoel-Gijsbers en Vrooman (2004) maken is dat armoede meer een statisch begrip is. Hier bedoelen zij mee dat armoede gerelateerd is aan een inkomenssituatie welke voor armoede zorgt, terwijl sociale exclusie meer gerelateerd is aan het proces van armoede. Met dit proces bedoelen zij dat iemand die leeft in armoede minder kansen heeft in de maatschappij doordat iemand buitengesloten wordt van het vinden van een baan, bepaalde producten niet kan veroorloven. Dit heeft uiteindelijk tot gevolg dat er sociale exclusie van de maatschappij kan ontstaan. Dit is meteen het tweede onderscheid dat kan worden gemaakt. Armoede is gerelateerd aan een inkomen, terwijl sociale exclusie van meerdere dimensies afhankelijk is. Zo kan sociale exclusie ook ontstaan door gebrek aan participatie op school, werk, een slechte positie op de huizenmarkt of langdurige ziekte. Sociale exclusie is dus ook een relationeel begrip, het derde onderscheid dat wordt gemaakt tussen armoede en sociale exclusie. Het relationele slaat op de relatie die mensen hebben met andere mensen, het hebben van een netwerk, maar ook de betrokkenheid in de maatschappij. Al deze relationele aspecten kunnen ook wel gezien worden als de normen en waarden die de maatschappij aan mensen stelt en waar zij in moeten participeren om niet buitengesloten te worden. Sociale exclusie is daarmee dus ook een breder begrip die gerelateerd is aan een gemeenschap en niet alleen aan persoonlijke omstandigheden (Jehoel-Gijsbers & Vrooman, 2004). Het begrip sociale exclusie kan dus breder worden gezien dan het begrip armoede. Binnen de wetenschappelijke literatuur is geen overeenstemming over het werken met het begrip sociale exclusie. Levitas (1998) zegt dat armoede ook

breder kan worden gezien en dat armoede niet perse verwijst naar een bepaald soort inkomen. Levitas (1998) pleit er dan ook voor om met het concept armoede te werken en niet met sociale exclusie.

Daarnaast onderscheiden auteurs ook nog een andere benadering. Murie en Musterd (2004) zeggen dat sociale exclusie verbonden is aan de rechten van de mens. Deze is door Marshall in 1963 opgesteld. Zij willen hiermee aangeven dat sociale exclusie, in tegenstelling tot de focus die er in die tijd lag, ook wel de 'new poverty focus' genoemd, een breder beeld gaf van de sociale ongelijkheid zoals deze in Europa en Noord-Amerika was. Wanneer mensen dus niet dit recht hebben kunnen zij sociale exclusie ervaren van de maatschappij.

In dit onderzoek wordt wel gewerkt met het begrip sociale exclusie, aangezien dit begrip ook ingaat op participatie in de maatschappij. In de volgende paragraaf wordt verder uitgelegd waarom er wordt gewerkt met sociale exclusie en wordt er toegewerkt naar een definitie.

2.1.2 Sociale exclusie, een definitie

In de vorige paragraaf kwam al naar voren dat sociale exclusie een breed begrip is en daardoor verschillende benaderingen kent. Levitas, Pantazis, Fahmy, Gordon, Lloyd & Patsios (2007) geven een overzicht van de verschillende benaderingen en hebben daaruit de volgende definitie geformuleerd:

'Social exclusion is a complex and multi-dimensional process. It involves the lack or denial of resources, rights, goods and services, and the inability to participate in the normal relationships and activities, available to the majority of people in a society, whether in economic, social, cultural or political arenas. It affects both the quality of life of individuals and the equity and cohesion of society as a whole. Deep exclusion refers to exclusion across more than one domain or dimension of disadvantage, resulting in severe negative consequences for quality of life, well-being and future life chances.' (Levitas et al., 2007, p.9)

Met deze definitie wordt verder gewerkt in dit onderzoek. Deze definitie laat zien dat er een tweedeling kan worden gemaakt tussen sociale exclusie in verschillende dimensies en domeinen. In de volgende paragraaf worden de dimensies toegelicht waar sociale exclusie ontstaat. Daarna wordt in een aparte paragraaf de verschillende ruimtelijke domeinen toegelicht waarin sociale exclusie kan ontstaan.

2.1.3. Sociale exclusie en dimensies

Mandipour, Cars en Allen (1998) schrijven over de verschillende dimensies waar sociale exclusie kan ontstaan. Zij onderscheiden een economische, politieke en culturele dimensie. Bij de economische dimensie gaat het vooral om bereikbaarheid van banen. Indien niet de mogelijkheid bestaat tot het bereiken van een baan, kan er sociale exclusie optreden. Op lange termijn kan dit er zelfs voor zorgen extreme sociale exclusie zorgen. Hierdoor worden mensen uitgesloten van allerlei basisbehoeften, zoals het halen van boodschappen of geen toegang meer hebben tot gezondheidszorg. De politieke vorm van exclusie gaat in op het uitgesloten worden van bepaalde groepen in het politieke systeem. Dit zijn mensen die niet kunnen stemmen of die hun stem niet kunnen laten horen in de politiek. Enige nuance is hier wel op zijn plek aangezien dit in mindere mate een rol speelt in Nederland, aangezien bijna iedereen het recht heeft om te stemmen. Dit neemt niet weg dat niet iedereen zijn of haar stem kan laten horen. De laatste dimensie gaat in op de cultuur die mensen met elkaar delen. Voorbeelden hiervan zijn de taal die gesproken wordt, een

religie die iemand aanhangt of een gedeelde nationaliteit. Doordat iemand de taal niet spreekt of van een andere nationaliteit is kan iemand sociale exclusie van andere groepen ervaren. Niet alleen op individueel niveau ontstaat er sociale exclusie, maar een groep kan ook sociale exclusie ervaren. Dit komt vaak voor onder allochtonen die in een wijk wonen en alleen contact hebben in de wijk zelf, dus met hun eigen cultuur. De ‘ultieme’ vorm van sociale exclusie is dan ook wanneer er kenmerken aanwezig zijn van de drie bovengenoemde dimensies. Levitas et al. (2007) voegt hier nog een sociale dimensie aan toe. Deze dimensie gaat in op het sociale netwerk dat iemand heeft. Dit netwerk kan zich alleen in de buurt bevinden, maar ook buiten de buurt. De theorie van ‘bonding and bridging social capital’ sluit hierop aan. Deze theorie stelt dat buurten waar het sociaal kapitaal hoog is er meer economische voorspoed is, minder criminaliteit, betere gezondheid en betere onderwijsprestaties. Hierbij kan er een onderscheid worden gemaakt tussen *bonding* en *bridging*. Bonding gaat vooral in op de gemeenschap in een wijk, die eigenlijk alleen intern georiënteerd zijn en niet extern. *Bonding capital* ontstaat veelal in wijken met lage inkomens, of waar mensen wonen met een migratie-achtergrond. Leonard (2004) stelt dat deze mensen niet hun volle potentie gebruiken doordat zij zich alleen intern richten en dat zij dit wel kunnen bereiken als zij zich ook extern richten, dus de focus verbreden buiten de buurt. In deze dimensie kan dus sociale exclusie ontstaan als het netwerk zich alleen in de achterstandsbuurt bevindt. Dus het ontwikkelen van *bridging capital* is noodzakelijk om succesvol te worden en sociale exclusie te vermijden (Leonard, 2004). Door gebruik te maken van *bridging capital* kan iemand gebruik maken van de hulpbronnen die sociale contacten uit andere buurten kunnen bieden. Door het hebben van een netwerk buiten de buurt, kan meer kennis uitgewisseld worden tussen de bewoners van verschillende buurten en kan iemand zich verder ontwikkelen. Door gebruik te maken van *bridging capital* blijft iemand niet in sociale isolatie hangen (Pinkster, 2009; Andersson, 2004). Uiteindelijk, zo stellen zij, moet een balans worden gevonden tussen sociale exclusie en inclusie in iemand zijn sociale leven (Mandanipour, Cars & Allen 1998; Martin, 2003). Maar ook de balans tussen contacten binnen- en buiten de buurt.

2.2 Domain approach

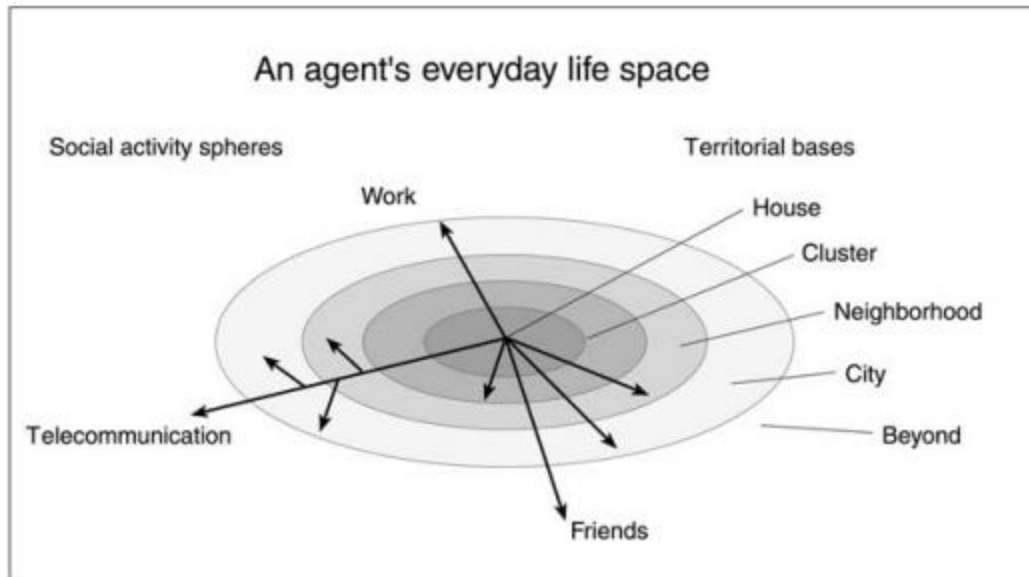
In deze paragraaf wordt eerst een introductie gegeven van de domain approach. Vervolgens worden alle domeinen toegelicht die van invloed zijn bij het meedoen in de maatschappij. Aangezien de buurt nog steeds een grote rol speelt binnen de domain approach, wordt de buurt iets uitgebreider toegelicht (Van Ham & Tammaru, 2016). Daarna wordt eerst de invloed van familie- en vrienden op de domeinen besproken. Waarnaar achtereenvolgens de domeinen school, werk en vrijetijdsbesteding worden toegelicht.

2.2.1 Introductie domain approach

De definitie van sociale exclusie maakt niet alleen onderscheid tussen dimensies, maar ook tussen domeinen waaruit sociale exclusie kan ontstaan. De definitie maakt dan ook onderscheid tussen *social exclusion* en *deep exclusion*. Diepe exclusie ontstaat wanneer iemand wordt uitgesloten in verschillende dimensies en domeinen (Levitas et al., 2007). Dimensies spelen zich dus vooral op een hoger niveau af. De domeinen spelen zich op een lager niveau af en staan dicht bij iemands dagelijks leven. Voorbeelden van de verschillende ruimtelijke domeinen op dit lagere niveau zijn waar mensen tijd doorbrengen in het dagelijkse leven zoals in de buurt, op werk, op school of waar iemand zijn of haar vrije tijd doorbrengt. Ook vormen van transport en virtuele domeinen zoals sociale media maken onderdeel uit van de domeinen (Van Ham & Tammaru, 2016, p. 953). Het is belangrijk om een onderscheid tussen deze domeinen te maken. Zo kunnen jongvolwassenen sociale exclusie ervaren op school, maar niet in hun vriendengroep buiten school (Kwan, 2013; Wong & Shaw, 2010). Daarom maakt juist het onderzoek naar alle domeinen dit onderzoek

interessant, omdat er dan echt iets kan worden gezegd over de interactie tussen de verschillende domeinen, maar ook de mate van sociale exclusie binnen de verschillende domeinen. Daarom wordt in dit onderzoek de domain approach toegepast door te kijken of jongvolwassenen ervaren dat zij mee kunnen doen op school, werk, maar ook bij vrijetijdsactiviteiten. Binnen het wetenschappelijk onderzoek is onderzoek naar alle domeinen en de effecten daarvan schaars. Veelal legt de literatuur de focus op slechts één domein, zoals bijvoorbeeld het effect van educatie op jongvolwassenen in de buurt. De literatuur die wel werkt met een domain approach gaat vaak over immigranten en de rol van segregatie of integratie hierin (Tammaru, Strömberg, Stjernström & Lindgren, 2010; Wong & Shaw, 2010). Mandipour, Cars en Allen (1998) geven een verdere uitleg over hoe sociale exclusie in domeinen kan ontstaan. Zij stellen dat wij zelf de grenzen aangeven van domeinen en dus allemaal betrokken zijn bij het veroorzaken van sociale exclusie in deze domeinen. Een voorbeeld van hoe wij deze grenzen aangeven is als iemand bijvoorbeeld lid wordt van een sportvereniging en dus het geld daarvoor heeft. Iemand die dat geld niet heeft ervaart sociale exclusie van deze vrijetijdsbesteding. Hierdoor werkt sociale exclusie eigenlijk als een soort mechanisme waarmee de bereikbaarheid van een domein vastgesteld wordt. Dit mechanisme werkt niet alleen bij het wel of niet kunnen veroorzaken van een sport, maar kan ook van invloed zijn op de bereikbaarheid van informatie, plaatsen en andere faciliteiten. Voorbeelden hiervan zijn het kunnen bereiken van goede gezondheidszorg of van banen. Dus door het stellen van grenzen aan domeinen kunnen andere mensen niet actief zijn binnen dit domein waar andere mensen wel actief in kunnen zijn. Daardoor kan er sociale exclusie ontstaan.

Binnen het onderzoek naar de effecten van domeinen ligt de nadruk vaak niet op verschillende domeinen, maar vooral op de buurt. Van Ham en Tammaru (2016) stellen dat die focus vooral op de buurt ligt aangezien mensen hier de meeste tijd doorbrengen, ze beginnen en eindigen de dag thuis en brengen dus veel tijd door in de buurt. De buurt heeft dan ook vooral invloed op kinderen, jongeren en ouderen die veel tijd doorbrengen in de buurt. Als er gekeken wordt naar sociale exclusie en de buurt dan is de veronderstelling dat vooral buurten met een lage SES van grote invloed zijn op het ontstaan van sociale exclusie. Hier wonen vaak mensen met lagere inkomens die in mindere mate sociaal kunnen participeren. Vooral in steden bevinden zich veel buurten met een lage SES. Mensen met een lager inkomen trekken vaker naar buurten in de stad, waardoor er concentraties van buurten met een lage SES in de stad ontstaan. Alhoewel de buurt nog steeds een grote rol speelt binnen de domain approach, is de focus ook steeds meer aan het verschuiven naar andere domeinen die een grote rol spelen in het dagelijks leven van iemand. Het onderzoek naar de domeinen waar een jongvolwassenen in het dagelijks leven actief is, wordt ook wel de methode van *activity space* genoemd. Deze methode kijkt naar alle relevante plaatsen waar iemand tijd doorbrengt en maakt geen onderverdeling in zones of aparte domeinen (Wong & Shaw, 2010). Dus er wordt niet naar sociale exclusie gekeken per domein, maar alle domeinen worden ondergebracht in de *activity space* (Wong & Shaw, 2010). Schnell en Yoav (2010) hebben een interessant model ontwikkeld die laat zien hoe de *activity space* in kaart kan worden gebracht.

Figuur 2.1: Dagelijkse activiteiten van een persoon (Schnell & Yoav, 2010)

In dit model laten zij zien dat de sociale domeinen zich in verschillende dimensies kunnen bevinden. Domeinen en dimensies kunnen dan ook overlappen. Dus iemand kan werken in de buurt, maar ook binnen of buiten de stad. Aan dit model kunnen nog familie, school en vrijetijdsbesteding worden toegevoegd, waar in dit onderzoek ook de focus op ligt. De benadering van *activity space* zoals Wong en Shaw (2010) deze opgesteld hebben neemt uiteindelijk alle domeinen samen. Dit is niet altijd handig om te gebruiken. Het is niet automatisch zo dat iemand op alle plekken of domeinen uitgesloten wordt, dit kan ook enkel voorkomen op school, maar juist niet op iemand zijn werk. Daarom wordt er in dit onderzoek wel gekeken naar de relevante plaatsen waar iemand in het dagelijks leven tijd doorbrengt (*activity space*), maar worden niet alle domeinen samengenomen bij het onderzoek naar het ervaren van sociale exclusie.

2.3 De buurt als domein

Omdat de buurt nog steeds een grote rol speelt binnen de domain approach wordt er eerst gekeken naar wat er verstaan wordt onder een buurt en wat buurteffecten precies zijn. Vervolgens wordt er gekeken naar de uitkomsten op jongvolwassenen die opgroeien in een buurt met een lage SES, waarnaar de achterliggende mechanismen vastgesteld worden aan de hand van de theorie van Galster (2012).

2.3.1 Definitie van een buurt

Het blijkt erg lastig om één definitie van 'de buurt' te geven. Iedereen ervaart de buurt anders. Zo geeft Martin (2003) dan ook aan dat de buurt voor iemand uit de 'directe woonomgeving kan bestaan, uit verschillende blokken of uit een regio in de stad' (Martin, 2003, p. 364). Als iemand bijvoorbeeld zijn sportactiviteit net buiten de buurt heeft, kan dat nog wel als de buurt voelen voor een persoon. De buurt maakt onderdeel uit van de domain approach. De invloed van dit domein verschilt dan ook per persoon. Zo kan een jongvolwassene zijn dagelijks leven vooral in de buurt doorbrengen, maar een jongvolwassene kan ook actief zijn in verschillende domeinen zoals school, werk of een vriendengroep buiten de buurt hebben. Ondanks dat iedereen de buurt anders ervaart kan er wel een definitie worden gegeven van de buurt:

'...neighbourhoods are a particular type of place: locations where human activity is centred upon social reproduction; or daily household activities, social interaction, and engagement with political and economic structures. Neighbourhoods derive their meaning or salience from individual and group values and attachments, which develop through daily life habits and interactions.' Martin (2003, p.365)

Deze definitie gaat in op de betekenis die de inwoners van een buurt toekennen aan de buurt. Dus de inwoners geven normen en waarden aan de buurt, die in andere buurten misschien weer anders is. Hierdoor kunnen buurten onderling erg van elkaar verschillen. Door het opstellen van deze gedeelde normen en waarden vormt de buurt een gemeenschap. Tegelijkertijd geeft de gemeenschap door het opstellen van deze normen en waarden grenzen in de buurt aan. Als iemand niet aan deze normen en waarden voldoet kan die persoon sociale exclusie ervaren vanuit een gemeenschap (Martin, 2003).

2.3.2 Introductie buurteffecten

De interesse voor de effecten van een buurt op haar inwoners gaat al enkele decennia terug. Er komt dan ook steeds meer aandacht voor het concept 'de buurt'. Buurteffecten zijn de effecten op 'onderwijs, criminaliteit, gezondheid, werk en inkomen' (Jencks & Mayer, 1990). Deze effecten werken door op de ontwikkeling van jongvolwassenen. Hierbij wordt vooral gekeken naar de negatieve effecten van de buurt. Veel onderzoek richt zich dan met name op buurten met een lage SES welke van negatieve invloed zou zijn op jongvolwassenen. Een lage SES wordt vaak vastgesteld aan de hand van opleiding, inkomen en werk (Shavers, 2007). De negatieve effecten kunnen bijvoorbeeld doorwerken op prestaties in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, maar kunnen ook effect hebben op de gezondheid van een jongvolwassene, zoals op het gewicht etc. Hierbij is het belangrijk onderscheid te maken tussen selectie-effecten en buurteffecten. Vaak kiezen mensen geen willekeurige buurt om in te wonen, maar kiezen zij een buurt aan de hand van hun inkomen of puur omdat ze voorkeur voor een bepaalde buurt hebben. Hierdoor gaan mensen met ongeveer dezelfde kenmerken in een buurt wonen. De effecten worden dan niet veroorzaakt door de buurt, maar komen voort uit kenmerken van mensen die in die buurt gaan wonen. Hier is veel discussie over binnen het wetenschappelijk onderzoek naar de buurt. Want ontstaan deze effecten wel door de buurt of zijn het vooral selectie-effecten? (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015).

Voordat er wordt ingegaan op de uitkomsten en mechanismen van buurteffecten moeten er enkele kanttekeningen worden gemaakt. Allereerst blijkt uit onderzoek dat uitkomsten en achterliggende mechanismen vaak van veel grotere invloed zijn in Amerika dan in Nederland. Dit heeft onder andere te maken met het sociale stelsel waar Nederland mee werkt, zoals een beter zorgstelsel, toegang tot onderwijs voor iedereen etc. (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015). Galster (2012) geeft ook een overzicht van de effecten in Amerika en in West-Europa. Hierbij komt naar voren dat de effecten vaak sterker zijn in Amerika dan in West-Europa. Daarnaast zijn de uitkomsten en mechanismen in stedelijke gebieden sterker, dan in landelijk gebieden. Verder is er binnen het onderzoek naar buurteffecten nog veel onduidelijk over de impact van de effecten en welke effecten het meest van invloed zijn op, in dit geval, de jongvolwassenen (Leventhal & Brooks-Gunn, 2000; Andersson, Musterd, Galster & Kauppinen, 2007; Brattbakk & Wessel, 2013; Nieuwenhuis, Hooimeijer & Meeus, 2015; Devenish, Hooley & Mellor, 2017).

2.3.3 Uitkomsten

Het onderzoek naar de uitkomsten van buurteffecten is ontzettend breed te noemen. In deze paragraaf worden enkele belangrijke uitkomsten besproken op het gebied van educatie, gezondheid, criminaliteit etc.

Allereerst heeft de buurt effect op de onderwijsprestaties van jongvolwassenen. Verschillende auteurs hebben onderzoek gedaan naar de effecten van de buurt op de onderwijsprestaties (Nieuwenhuis, Hooimeijer & Meeus, 2015; Weinhardt, 2014). Over de effecten van de buurt op de schoolprestaties is geen overeenstemming. Zo zou vooral de persoonlijkheid van de jongvolwassene van invloed zijn op de schoolprestaties. Daarnaast speelt ook het niveau van de ouders een grote rol. De ouders kunnen van invloed zijn op de toewijding aan de studie. Hierdoor heeft de buurt zelf minder effect.

Daarnaast heeft het opgroeien in een buurt met een lage SES ook effect op de gezondheid. Veel wetenschappelijke literatuur die betrekking heeft op onderzoek naar wijken met een lage SES gaan over de effecten daarvan op gezondheid (Adler, Boyce, Chesney, Cohen, Folkman, Kahn & Syme, 1994; Leventhal & Brooks-Gunn, 2000; Shavers, 2007; Devenish, Hooley & Mellor, 2017). Bij het onderzoek naar buurteffecten op gezondheid wordt er onderscheid gemaakt tussen de mentale- en fysieke gezondheid. De omgeving, dus de buurt zelf kan effect hebben op de mentale gezondheid van mensen. Ook als er veel afval in de buurt ligt of er bijna geen onderhoud plaatsvindt in de buurt kan dit een negatief effect hebben op de mentale gezondheid van jongvolwassenen (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015). Dit kan tot gevolg hebben dat zij vaker depressies ervaren en zelfs vaker antisociaal gedrag vertonen (Devenish, Hooley & Mellor, 2017). De negatieve effecten op de fysieke gezondheid hebben meer betrekking op het niet regelmatig sporten, roken, gebruik van drugs etc.

De arbeidsperspectieven van jongvolwassenen kunnen beïnvloed worden door de buurt. Pinkster (2009) heeft onderzoek gedaan naar deze relatie en komt tot de conclusie dat vooral buurten met een lager inkomen van negatieve invloed kan zijn op de arbeidsperspectieven. Jongvolwassenen die wonen in een achterstandsbuurt hebben vaker lokale contacten en komen hierdoor juist niet aan een baan. Zij profiteren niet van contacten buiten de buurt, dus de buurten waar mensen met een hoger inkomen wonen, waar eventueel meer arbeidsmogelijkheden uitgehaald kunnen worden. De theorie van *bonding and bridging capital* sluit hierbij aan (Leonard, 2004).

Een andere uitkomst is het meer voorkomen van criminaliteit in buurten met een lage SES. Of dit daadwerkelijk door de buurt veroorzaakt wordt is onduidelijk. Criminaliteit onder jongeren is een sociaal probleem. '*Criminaliteit door jongeren creëert omstandigheden die bevorderlijk zijn voor het ontstaan van criminaliteit door jongeren*' (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015, p. 15). Maar, zo zeggen andere onderzoekers, wordt criminaliteit vooral veroorzaakt door de bevolkingssamenstelling van de buurt en niet door de sociale contacten van jongeren in de buurt, want die zouden ze te weinig hebben in de buurt (Leventhal & Brooks-Gunn, 2000). Toch wordt ook dit tegengesproken in de literatuur. Want door het zich meer verbonden voelen aan een wijk, in dit geval een achterstandswijk, kan er juist meer criminaliteit of probleemgedrag ontstaan. De oorzaak hiervoor is dat jongvolwassenen omgaan met leeftijdsgenoten uit de buurt die een verkeerde invloed hebben op elkaar (Tamerus, Looij-Jansen, Baerveldt & De Waart, 2014).

2.3.4 Mechanismen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de mechanismen, zoals Galster (2012) deze beschrijft. De mechanismen kunnen zorgen voor uitkomsten op jongvolwassenen in de verschillende ruimtelijke domeinen. Galster (2012) maakt een vierdeling in de vijftien mechanismen die hij noemt. De verdeling is als volgt: *Social-Interactive Mechanisms*, *Environmental Mechanisms*, *Geographical Mechanisms* en

Institutional Mechanisms. In de onderstaande alinea's worden de categorieën toegelicht en gekoppeld aan het ervaren van sociale exclusie.

De eerste categorie gaat in op de *Social-Interactive Mechanisms*. Deze categorie kan gezien als alle sociale processen die zich in een buurt voordoen. Onder deze categorie vallen zeven mechanismen (voor een volledig overzicht zie Galster, 2012). Deze mechanismen kunnen samengevat worden in: de gedeelde normen en waarden die heersen in een buurt, sociale controle in de buurt en de binding die bewoners hebben in een buurt Galster, 2012). Galster (2012) noemt het mechanisme van het stellen van normen en waarden ook wel *collective socialisation*. Sociale exclusie kan optreden als iemand zich niet gedraagt naar de normen en waarden van de buurt. Voorbeelden hiervan kunnen zijn het niet groeten in de buurt, of het hebben een rommelige voortuin. Met als gevolg dat bewoners geen contact meer zoeken met bewoners die zich niet aan de normen en waarden in de buurt houden. De sociale controle in een buurt sluit aan op de theorie van *collective efficacy*. Deze theorie gaat in op de bereidheid om ook in te grijpen in een buurt als er verstoringen zijn (Kleinmans & Bolt, 2014). Het laatste mechanisme dat onder het overkoepelende mechanisme valt gaat in op de binding met de buurt. De binding van bewoners in een buurt kunnen zowel positieve- als negatieve effecten hebben. Buurtbewoners kunnen bijvoorbeeld fungeren als positieve rolmodellen in de buurt en daarmee een positief effect hebben op jongvolwassenen. Deze binding van de bewoners aan de buurt speelt een grote rol als het gaat om eventuele buurteffecten.

De tweede categorie gaat in op de *Environmental Mechanisms*. Hier is vooral het effect van de fysieke omgeving op de mentale/psychische gezondheid van mensen belangrijk, en niet zozeer het gedrag van mensen. Een voorbeeld van dit mechanisme is het in aanraking komen met geweld in de buurt, wat voor een negatief buurteffect kan zorgen. Bewoners voelen zich al snel minder op hun gemak wanneer er veel geweld in de buurt voorkomt. Maar ook wanneer de buurt door aanwezigheid van veel graffiti en afval een slechte indruk maakt kunnen uiteindelijk negatieve buurteffecten veroorzaken (Galster, 2012). Kleinmans en Bolt (2014) vatten dit samen onder de *perceived neighbourhood disorder* theorie, welke refereert naar eerdergenoemde problemen in de buurt zoals afval, graffiti etc. Vaak worden deze vormen van verstoringen in de buurt gekoppeld aan een buurt met een lage SES (Laurence, 2011; Putnam, 2007; Sampson, 2009). De verstoringen kunnen er zelfs voor zorgen dat de buurt serieuze vormen van criminaliteit of meer overlast aantrekken. Dit is een onderdeel van de *broken window thesis* welke aangeeft dat de aanwezigheid van kapotte ruiten en veel graffiti ervoor zorgen dat de buurt uitstraalt dat zij toch geen actie onderneemt en dat zij crimineel gedrag wel tolereren. Daarom is het volgens deze theorie belangrijk om dit soort verstoringen te vermijden (Kleinmans & Bolt, 2014). De theorie van de *collective efficacy* kan ervoor zorgen dat er meer sociale controle is in de buurt, waardoor verstoringen minder vaak voorkomen. Ten slotte valt onder dit mechanisme ook de lucht-, bodem- en watervervuiling die ook een effect op de mentale/psychische gezondheid van mensen kan hebben (Galster, 2012).

De derde categorie omvat de *Geographical Mechanisms*. Hier wordt vooral verwezen naar plaatsen in de buurt die een belangrijke rol spelen. Belangrijk is hier de bereikbaarheid van banen. Een goede bereikbaarheid geeft mensen een betere kans op een baan. Daarnaast is ook de locatie van een buurt van belang. Door een aantrekkelijke locatie kunnen voorzieningen zoals scholen en andere publieke faciliteiten zich in bepaalde buurten vestigen vanwege het aantrekkelijke vestigingsklimaat. Als een buurt niet goed bereikbaar is en geen aantrekkelijk vestigingsklimaat heeft is het moeilijk voor buurtbewoners om

hulpbronnen te bereiken. Deze liggen dan vaak wat verder weg wat uiteindelijk als effect kan hebben dat bewoners sociale exclusie ervaren.

De laatste categorie bevat de *Institutional Mechanisms*. Deze instituties staan ver boven de buurt, maar hebben wel veel macht over de buurt. Deze instituten kunnen een stigma opleggen aan een buurt. Zo was Overvecht eerst Vogelaarwijk en nu een krachtwijk, dit brengt de associatie van een achterstandsbuurt met zich mee. Dit kan ook een vorm van discriminatie zijn tegen de mensen die in zo'n buurt wonen. Instituten spelen ook een rol in het aanbod van winkels in een buurt. Zo kan de aanwezigheid van een gezonde supermarkt een positief effect hebben op de buurt, terwijl verkooppunten van drugs juist een negatieve invloed kunnen hebben op een buurt. Ook de aanwezigheid van vrijwilligersorganisaties kunnen een rol spelen in positieve buurteffecten. De invulling van deze organisaties kan heel breed zijn. Zo kan het gaan om aanbieden van kinderopvang tegen een lager tarief of een vrijwilligersorganisatie die activiteiten in een buurthuis organiseert. Instituten kunnen dus in allerlei vormen bestaan, maar ook diverse buurteffecten veroorzaken.

De mechanismen van Galster (2012) maken geen onderscheid tussen de processen die zich binnen de buurt en buiten de buurt afspelen. Pinkster (2014) doet dit wel en maakt onderscheid tussen, zoals zij dit noemt, buiten de buurt 'correlated neighbourhood effect mechanisms' en in de buurt zelf 'endogenous mechanisms'. Een voorbeeld waarbij deze mechanismen wel onderscheiden moeten worden is dat werkgevers van buiten de buurt niet in een achtergestelde buurt naar werknemers gaan zoeken of bedrijven die zich niet willen vestigen in een achtergestelde buurt. Dit sluit ook aan bij de theorie van de domain approach, waarbij het belangrijk is om naar de verschillende domeinen te kijken en de invloeden van domeinen op elkaar. In de mechanismen van Galster (2012) kan dit onderscheid tussen in de buurt en buiten de buurt ook worden gemaakt.

2.4 Invloed familie en vrienden op de domeinen

Van Ham en Tammaru (2016) geven een overzicht van de verschillende domeinen. Familie en vrienden spelen binnen deze domeinen een rol. Daarom wordt er gekeken naar de invloed van familie en vrienden op jongvolwassenen in deze domeinen.

Allereerst heeft de opvoeding van de ouders effect op hoe de kinderen zich gedragen in de buurt en daarbuiten. Visser, Bolt & Van Kempen (2015) onderscheiden hierbij drie opvoedstrategieën. De eerste type ouders zijn de beschermende ouders. Zij hebben weinig contact in de buurt. Deze strategie heeft tot gevolg dat kinderen een hoge mate van angst ervaren en er veel restricties werden gesteld aan het sociaalruimtelijke gedrag van hun kinderen. Het tweede type ouders zijn de gelijkheidszoekers. Zij hebben veel contact in de buurt, vooral met etnische minderheden. Door de sociale controle in de buurt werden kinderen vrijer opgevoed en kenden zij weinig restricties in de buurt. De laatste type ouders zijn de selecterende ouders. Deze ouders zijn alleen betrokken in de buurt als zij dat willen, ook zijn ze vaak buiten de buurt actief.

Naast de invloed van ouders hebben vrienden steeds meer invloed op jongvolwassenen. Antheunis, Schouten en Kraemer (2014) geven aan dat deze invloed naarmate jongvolwassenen ouders worden steeds belangrijker wordt. Met vrienden kunnen zij meer open conversaties voeren, die in tegenstelling tot met de ouders, minder normatief is. Jongvolwassenen ervaren het gedwongen tijd doorbrengen met familie als

sociale exclusie van vrienden. Zij voelen zich hierdoor minder populair en hebben er behoefte aan meer tijd door te brengen met vrienden. Zij zetten zich af tegen de overheersende cultuur die ouders hen opleggen. (Laursen & Hartl, 2013). Vrienden kunnen een positieve invloed hebben. Zij geven elkaar een identiteit, geven elkaar feedback, zorgen voor betere schoolprestaties, sociale acceptatie en zorgen voor vermaak in de vrije tijd. De invloed van vrienden kan ook negatief zijn. Vrienden kunnen elkaar aanzetten tot crimineel gedrag of een ongezonde levensstijl stimuleren, zoals roken. Dus vooral de hoeveelheid en kwaliteit van de vrienden is belangrijk bij het voorkomen van sociale exclusie en depressies (Antheunis, Schouten & Kraemer, 2014).

2.5 School als domein

Jongvolwassenen kunnen ook sociale exclusie ervaren op school. Het ervaren van sociale exclusie op school komt vaak voort uit 'het ergens niet bij horen'. Er ontstaat uitsluiting uit een groep jongvolwassenen doordat zij aversie tegen een jongvolwassene hebben. Hierdoor kan iemand sociale exclusie ervaren op school (Ladd & Kochenderfer-Ladd, 2016).

Daarnaast kan sociale exclusie op school ook ontstaan door de schoolkeuze van de ouder of de jongvolwassene zelf (Sykes, 2011). Visser (2019) geeft verschillende redenen om te kiezen voor een school. De eerste reden is de geografische afstand tot een school, de tweede reden is de kwaliteit van de school en de laatste reden zijn de karakteristieken van een school. Karakteristieken kunnen bijvoorbeeld de diversiteit op een school zijn, of juist een witte gesegregerde school. De keuze voor een school kan ook verschillende gevolgen hebben. Een allochtone jongvolwassene op een witte school kan sociale exclusie ervaren doordat hij of zij anders is dan de rest. Ook kan de samenstelling van een klas effect hebben op een jongvolwassene. Laursen en Hartl (2013) geven bijvoorbeeld aan dat jongvolwassenen die de vrijdag- en zaterdagavond vaak alleen doorbrengen in tegenstelling tot klasgenoten op school, zich vaker eenzaam voelen. Dit komt vaker voor bij jongvolwassenen in de leeftijdscategorie 16 tot 18 jaar (Laursen & Hartl, 2013).

2.6 Werk als domein

Het hebben van een (bij)baan kan zowel een belemmering vormen voor het meedoen in de maatschappij, maar ook een hulpbron zijn. Vanuit de literatuur blijkt dat vooral de school, ouders, jongvolwassenen zelf en de cultuur waaruit de jongvolwassenen vandaan komen een grote rol speelt bij het maken van een keuze voor hun carrière (Ferry, 2006; Dietrich & Kracke, 2009). De ouders kunnen als positieve rolmodellen werken bij het kiezen van een carrière. De steun van de ouders kan per milieu verschillen. Uit onderzoek blijkt dat jongvolwassenen die uit een beter milieu komen meer ondersteuning krijgen bij het ontwikkelen van hun carrière van de ouders en van de school zelf. Jongvolwassenen die minder steun krijgen van ouders bij het kiezen van een carrière blijken het zelf ook vaak lastiger te vinden om een carrière te kiezen (Ferry, 2006). Jongvolwassenen ondernemen ook zelf actie bij het kiezen van een carrière. Aan de hand van de *self-efficacy* theorie kan dit toegelicht worden. Jongvolwassenen kunnen namelijk zelf actie ondernemen om een bepaalde carrière te bereiken (Shakey, 2006).

Het carrièrepad kan ook negatief beïnvloed worden. Zo ervaren jongvolwassenen van een etnische minderheid vaker discriminatie op hun (bij)baan. Jongvolwassenen met bijvoorbeeld een Marokkaans uiterlijk kunnen bevooroordeeld worden en niet die baan krijgen. Deze discriminatie komt vaker voor bij allochtonen. Het vinden van een (bij)baan kan binnen een etnische minderheid huist ook sneller gaan, aangezien zij elkaar onderling helpen bij het vinden van een (bij)baan (McGinnity & Lunn, 2011). Een

andere negatieve invloed die jongvolwassenen kunnen ervaren is het niet sociaal geaccepteerd worden op de (bij)baan. Dit kan ervoor zorgen dat jongvolwassenen slechter presteren bij de (bij)baan en zich daardoor ook slechter voelt (O'Reilly & Banki, 2016).

2.7 Vrijtijdsbesteding als domein

Jongvolwassenen brengen hun vrije tijd op verschillende manieren door. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen activiteiten die gestructureerd zijn, het lid zijn van een sportvereniging, tot relatief ongestructureerd, waarmee activiteiten zoals televisiekijken, computeren etc. wordt genoemd (Mahoney & Stattin, 2000). Het domein vrije tijd is vaak gerelateerd aan het tijd doorbrengen met vrienden op een bepaalde plek (Antheunis, Schouten & Kraemer, 2014). Sociale exclusie binnen dit domein kan ontstaan door gebrek aan geld. Hierdoor kan een jongvolwassene geen lid worden van een sportvereniging (Liu, 2009). Maar kan ook ontstaan doordat iemand zich niet sociaal geaccepteerd voelt. Dit komt vaker voor op een sportvereniging. Sociale exclusie kan dus ook ontstaan door een gebrek aan vrienden, waardoor iemand vaker alleen zijn of haar vrije tijd doorbrengt.

Uit het beschrijven van bovenstaande domeinen blijkt dat domeinen ook effect hebben op elkaar. Vrijtijdsbesteding kan beïnvloed worden door vrienden. De vrienden van school kan ook de vriendengroep in de buurt zijn. De domeinen kunnen daarom niet altijd los van elkaar worden gezien. In de volgende paragraaf wordt er besproken wat de jongvolwassenen *zelf* doen om mee te kunnen doen in de maatschappij.

2.8 Agency

Het onderzoek naar de invloed die jongvolwassenen *zelf* kunnen uitoefenen en de effecten van de domeinen is vaak schaars. Veelal ligt de focus vooral op het opgroeien van jongvolwassenen in de buurt en de effecten daarvan. Hierbij wordt vaak niet gekeken naar de keuzes die zij zelf maken in de buurt. Deze keuzes kunnen de effecten van de buurt namelijk beïnvloeden (Sharkey, 2006). De aandacht voor de keuzes die jongvolwassenen zelf maken is binnen het wetenschappelijk onderzoek wel aan het verschuiven. Eerder werden jongvolwassenen vooral gezien als volwassenen in opleiding, waarbij het nog ontbrak aan zelfstandigheid en autonomie (Visser, 2014). Nu wordt er meer gekeken naar de invloed van de jongvolwassenen zelf.

De invloed die jongvolwassenen kunnen uitoefenen wordt ook wel *agency* genoemd en wordt volgens Visser, Bolt en Van Kempen (2015) als volgt gedefinieerd: '*...de gedragsalternatieven die iemand ter beschikking staat en waaruit men dan een keuze maakt.*' Vaak wordt deze term al bij kinderen gebruikt, maar werkt ook door op jongvolwassenen. De invloed van *agency* op buurtniveau begint bij de omgeving waar kinderen opgroeien. In deze omgeving spelen bijvoorbeeld positieve rolmodellen een rol bij hoe kinderen en jongeren denken over hun toekomst en wie zij daarin zien als positieve rolmodellen. De omgeving speelt hierbij ook een rol als het gaat om de vriendengroep met wie zij omgaan. Deze vriendengroep stelt vaak eigen normen en waarden, wat van positieve- of negatieve invloed kan zijn op jongvolwassenen (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015). Ook de aanwezigheid van hulpbronnen in de buurt kunnen zorgen voor kansen die kinderen en jongeren krijgen. Bij het onderzoek naar buurteffecten wordt te weinig gekeken naar wat kinderen en jongeren zelf kiezen of willen. Zo is het dus niet automatisch zo dat een slechte buurt leidt tot negatieve effecten bij kinderen en jongeren. Bij het onderzoek naar *agency* onder kinderen en jongeren kan een onderscheid worden gemaakt tussen *imposed* en *selected*, dus opgelegd en wat gekozen buurten met kinderen doen. Hiermee bedoelt Sharkey (2006) mee dat de opgelegde buurt

is datgene waar een kind allemaal mee te maken krijgt als het een inactief object zou zijn. Dus alle facetten die van invloed zijn op een kind, puur om waar het kind opgroeit. Voorbeelden hiervan zijn de personen die in de buurt leven, sociale interactie etc. De gekozen buurt is waar de jongvolwassene echt in leeft. Dus met wie hij of zij daadwerkelijk contact heeft etc. Om deze tweedeling verder uit te leggen maakt Sharkey (2006) gebruik van de *self-efficacy theory*. Deze theorie gaat in op wat jongvolwassenen zelf doen om hun ambities te bereiken. Hierbij hebben zij ook te maken met situaties waarbij zij zelf in actie moeten komen om die doelen te bereiken. Deze acties die zij ondernemen zijn dus ook afhankelijk van hoeveel sociale vaardigheden iemand heeft. Iemand met mindere sociale vaardigheden kan in situaties eerder in de problemen komen dan iemand met sterke sociale vaardigheden (Shakey, 2006).

Samenvattend, kan *agency* kan ook wel gezien worden als de keuze om iets te doen tegen een bepaalde situatie, maar niet elke jongvolwassene is hier even goed toe in staat. Bij het onderzoek naar *agency* is het dus vooral belangrijk om te kijken naar de omgeving waar de jongvolwassenen actief zijn. De buurt heeft namelijk niet op elke jongvolwassenen dezelfde invloed, het gaat vooral om de omgeving waar zij actief zijn.

Hoofdstuk 3 Methodologie

Om de kwaliteit van dit onderzoek te waarborgen worden in dit hoofdstuk de methodologische keuzes verantwoord die in dit onderzoek zijn toegepast. Eerst wordt er een beschrijving geven van het onderzoeksgebied Utrecht-Overvecht en vervolgens van Utrecht-Zuilen. Vervolgens wordt de methodologie uitgewerkt: waarom is er gekozen voor kwalitatief onderzoek en niet kwantitatief onderzoek? Daarna wordt de aanpak van dit onderzoek toegelicht: hoe zijn de respondenten bereikt en wat zijn de kenmerken van deze respondenten. Dan volgt een korte toelichting van de uitwerking van de data. Ten slotte volgt er paragraaf een over de betrouwbaarheid en validiteit van dit onderzoek en enkele beperkingen die tijdens het onderzoek naar voren kwamen.

3.1 Gebiedsbeschrijving

In deze paragraaf wordt eerst een gebiedsbeschrijving geven van Overvecht en vervolgens van Zuilen. Daarna worden er enkele cijfers weergegeven met betrekking tot de situatie in de wijk. De onderstaande kaart laat zien wat onderdeel uitmaakt van het onderzoeksgebied. Hierbij worden Ondiep, aangeduid met ‘Het Kleine Wijk’ en Bedrijfsgebied Overvecht niet meegenomen in het onderzoek.

Figuur 3.1: Onderzoeksgebied Utrecht- Overvecht- en -Zuilen (GoogleMaps, 2019)

3.1.1. Gebiedsbeschrijving Overvecht

In dit onderzoek is er voor Utrecht Overvecht gekozen vanwege de lage SES-karakteristieken van die wijk. Overvecht is een wijk uit de jaren '60 en '70. Deze karakteristieken zijn vooral terug te zien aan de opzet en bebouwing in Overvecht. De wijk is ruim opgezet met veel groen en veel ruimte voor de auto. De bebouwing bestaat voornamelijk uit hoogbouw, afgewisseld door 3- tot 4 verdiepingen flats. In figuur 3.2 is deze opzet duidelijk te zien, dus een ruime, groene opzet afgewisseld door hoogbouw.

Figuur 3.2: Overvecht met hoogbouw- en laagbouw (DUIC, 2019)

De infrastructuur in de wijk is ook ruim opgezet, dit zorgt voor problemen zoals het moeilijk kunnen oversteken naar bepaalde delen van Overvecht, zoals het winkelcentrum in Overvecht. In Overvecht is er voldoende gelegenheid om het openbaar vervoer of de fiets te pakken naar het centrum van Utrecht (Gemeente Utrecht, 2015).

3.1.2 Overvecht in cijfers

Overvecht telt in 2018 zo'n 34.261 inwoners. Enkele kenmerken uit de wijk Overvecht wijzen erop dat het een wijk is met een lage SES. Vanuit de literatuur wordt een lage SES vastgesteld aan de hand van drie kenmerken, namelijk: opleiding, inkomen en beroep. Deze kenmerken kunnen in Overvecht afgeleid worden vanuit de Wijkwijzer 2016. Hier wordt van elke wijk in Utrecht een omschrijving en een aantal cijfers over de wijk weergegeven. Hierin komt de wijk Overvecht naar voren als een zogenaamde 'krachtwijk'. Voor deze krachtwijken worden ontwikkelingen vanaf 2007 in beeld gebracht, hierbij worden ook streefwaarden opgesteld die bijvoorbeeld in 2017 behaald moeten zijn. Deze streefwaarden lopen nog steeds door tot in het heden. De aanpak richt zich op het verbeteren van 'de maatschappelijke omstandigheden en de leefomgeving in de geselecteerde wijken.' (Wijkwijzer, 2016).

Wanneer men kijkt naar opleiding in de buurt Overvecht dan is het aantal jongeren met een startkwalificatie van 85,8% in 2013, met ongeveer 2% toegenomen naar een percentage van 87,3% in 2015. Dit is dus een licht positieve ontwikkeling in Overvecht; echter niet ten opzichte van Utrecht in zijn geheel, waar dit percentage op 93,4% ligt. Het percentage huishoudens met een laag inkomen ligt in 2014 op 23,5% in Overvecht en op 12,4% in Utrecht als geheel. WistUdata (2019) stelt de grens voor huishoudens met een

laag inkomen op 9.249 euro. De huishoudens met een bijstandsuitkering ligt een stuk hoger dan het stedelijke gemiddelde, 18,1% in 2015 ten opzichte van 6,5% in Utrecht als geheel in 2015. Ook het aantal banen per 100 inwoners ligt ver onder het Utrechts gemiddelde, namelijk 37,0% in 2015 ten opzichte van 71,0% in Utrecht als geheel in 2015. Volgens de ontwikkelingen van de gegevens van krachtwijken is het percentage van een langdurige bijstandsuitkering aan het afnemen: van 8,0% naar 9,0% (Wijkwijzer, 2016). Uit bovenstaande data blijkt dat Overvecht valt onder een wijk met een lage SES. Dit is relevant voor dit onderzoek aangezien het iets kan zeggen over de impact op jongeren die opgroeien in een buurt met een lage SES, maar ook of deze lage SES überhaupt van invloed is op de uitkomsten van jongeren in de maatschappij. De Wijkwijzer Utrecht 2019 presenteert ook nog een aantal cijfers over jongeren, maar ook over hoe bewoners de buurt waarin zij wonen ervaren. In Overvecht ligt het percentage dat aangeeft vaak last van jongeren op straat en in de buurt te hebben het hoogste van Utrecht in zijn geheel, namelijk op 32% ten opzichte van gemiddeld 21% in Utrecht in 2018. Ook het percentage zich onveilig voelen ligt het hoogst op 44%, terwijl het gemiddelde van zich onveilig in de buurt voelen op 29% ligt in 2018. De buurt krijgt op een schaal van 10 een 5,5 ten opzichte van een 7,3 gemiddeld over Utrecht als geheel. Wel ligt het percentage mensen dat actief is in de buurt om onder andere de veiligheid te verbeteren op 30% in 2018 ten opzichte van het Utrechtse gemiddelde van 28%. Ten slotte ligt het percentage dat zich eenzaam voelt in Overvecht in 2018 op 21% en in Utrecht als geheel 11%. Vergeleken met andere wijken ligt dit percentage erg hoog.

3.1.3. Gebiedsbeschrijving Zuilen

De wijk Zuilen valt in de gemeente Utrecht onder de wijk Noordwest; Ondiep hoort hier ook bij. In dit onderzoek wordt Ondiep buiten beschouwing gelaten. Zuilen bestaat verder uit Zuilen-west, -noord en -oost. Er is voor gekozen om Zuilen ook te betrekken bij het onderzoeksgebied vanwege de lage SES-karakteristieken en het vergroten van de kans op het vinden van respondenten. Tot in 1954 was Zuilen een zelfstandige gemeente met een eigen kern. Zuilen kan gezien worden als een typische arbeiderswijk, met veel vooroorlogse huizen. Deze vooroorlogse huizen, zoals in figuur 3.3 te zien zijn, zijn volgens het concept van de zogenaamde 'tuinwijken' gebouwd. Dus met veel groen en ruim opgezet. Na de oorlog werden er veel portiekflats neergezet. Een tweedeling wordt gemaakt tussen Zuilen-noordoost, waar de bebouwing vooral naoorlogs is en Zuilen-west waar de bebouwing voornamelijk uit naoorlogse bebouwing bestaat. In de wijk Zuilen zijn ook veel organisaties actief waaronder buurthuizen, stichtingen, sportverenigingen en waar ook JoU- Zuilen (een jongerenorganisatie actief in buurthuizen in Utrecht) is gevestigd. Zij houden zich vooral bezig met jongeren in Zuilen (ZoisZuilen, z.d.).

Figuur 3.3: De typische arbeidershuizen in Zuilen (Usine, 2019)

3.1.4. Zuilen in cijfers

Per 1 januari 2018 telde Zuilen ongeveer 24.000 inwoners. Vergeleken met Overvecht heeft Zuilen een stuk minder inwoners. De Wijkwijzer Utrecht 2016 heeft net als over Overvecht een aantal cijfers gepresenteerd met betrekking tot de wijk Noordwest. Ondiep zit hier ook bij inbegrepen. Hierin komen een aantal aspecten naar voren. Zo laat de Wijkwijzer zien dat alleen Zuilen-Oost onder een krachtwijk valt in Utrecht. Het overige deel van Zuilen valt niet onder een krachtwijk. Als er gekeken wordt naar het inkomen van huishoudens met name lage inkomens, ligt gemiddeld het percentage van huishoudens met een laag inkomen op 14,3% in 2016. In de percentages die WistUdata (2018) weergeeft is duidelijk terug te zien dat Zuilen-Oost een hoger percentage met huishoudens met een laag inkomen heeft dan het overige deel van Zuilen. Wanneer er gekeken wordt naar het percentage huishoudens dat bijstand ontvangt, dan komt men uit op een percentage van 5,7% in 2011 en 7,5% in 2015 van de gehele wijk Noordwest. Opvallend is dat dit percentage gestegen is. Wanneer er gekeken wordt naar jongeren van 17 tot 22 jaar met een startkwalificatie dan komt dit percentage hoger uit dan in Overvecht, namelijk met 92,9% in 2015, ten opzichte van 87,3% in 2015 in Overvecht. Dit percentage is alleen beschikbaar van de gehele wijk Noordwest. In de Wijkwijzer is ook onderzoek gedaan naar de overlast van jongeren die bewoners in de wijk Noordwest ervaren. In 2018 is dit percentage 25% in Noordwest en gemiddeld 21% in geheel Utrecht. Het percentage dat zich onveilig voelt in de buurt komt neer op 35% in Noordwest tegenover 29% in Utrecht

als geheel. Het algemeen buurtoordeel ligt in Noordwest op 6,7 op een schaal van 10 en voor geheel Utrecht op 7,3 in 2018. Deze cijfers zijn gebaseerd op vragen zoals: blijft u graag wonen in deze buurt, en; wat vindt u van deze buurt? Het actief zijn in de buurt ligt iets onder het gemiddelde, namelijk een percentage van 26% tegenover 28% voor Utrecht als geheel. Ook de sociale cohesie ligt in 2018 met het rapportcijfer iets lager dan Utrecht als geheel: 5,5 voor Noordwest tegenover 5,8 voor Utrecht als geheel. Ten slotte heeft de Wijkwijzer ook nog percentages gepresenteerd over (zeer) ernstige eenzaamheid. In de vragenlijst van de wijkwijzer is een eenzaamheidsschaal opgenomen, hieruit is een percentage van (zeer) ernstige eenzaamheid gekomen van onder andere de wijk Noordwest. Dit is vooral interessant voor dit onderzoek over het ervaren van sociale exclusie. In Noordwest is dit percentage in 2019 12%, tegenover 11% in Utrecht als geheel (Wijkwijzer Utrecht, 2019).

3.2 Waarom kwalitatief onderzoek?

De vorige paragraaf gaf de gebiedsbeschrijving weer en enkele cijfers met betrekking tot de twee buurten. Nu er een beter beeld van de onderzoeksgebieden is kan er worden gekeken naar de methode die het beste gehanteerd kan worden tijdens het uitvoeren van dit onderzoek. Binnen de wetenschappelijke literatuur over buurteffecten en onderzoeken naar sociale exclusie wordt er veel gediscussieerd over de verschillende onderzoeksmethoden dus: kwantitatief of kwalitatief? Veel onderzoek naar de effecten van verschillende domeinen, waaronder de buurt is kwantitatief, maar daardoor weten we weinig van mechanismen en ervaringen. De focus van kwalitatieve studies naar buurteffecten liggen volgens Van Ham en Manley (2012) meer op de ‘ervaringen en percepties’ van inwoners van die buurt. Hennink, Hutter en Bailey (2011, p. 9) halen dit op een mooie manier aan, zij zeggen het volgende:

‘Perhaps one of the main distinctive features of qualitative research is that the approach allows you to identify issues from the perspective of your study participants, and understand the meanings and interpretations that they give to behaviour, events or objects.’

Dit wordt ook wel de ‘interpretive approach’ genoemd, dus wat ervaart de respondent als het gaat om de buurt etc. (Hennink, Hutter & Bailey, 2011). Niet alleen zorgt kwalitatief onderzoek voor een goed overzicht van ervaringen en percepties van respondenten, maar zou kwalitatief onderzoek beter kunnen aantonen dat de buurt effect heeft op het leven van een persoon. De reden hiervoor is dat kwalitatief onderzoek, door het houden van diepte-interviews en hiermee naar ervaringen van respondenten te vragen, beter kan laten zien hoe iemand denkt over een buurt of andere domeinen. In dit onderzoek gaat dit dus over de ervaringen over het meedoen in de maatschappij. Deze ervaringen kunnen ook achterhaald worden door te vragen naar het sociale netwerk van de respondent of te vragen naar de andere domeinen zoals bijbaantjes etc. (Van Ham & Manley, 2012). Voor dit onderzoek is dus vooral de focus van kwalitatief onderzoek op ervaringen en percepties belangrijk. Om vervolgens te ‘verklaren en begrijpen’ waarom mensen handelen zoals ze handelen (Hennink, Hutter & Bailey, 2011).

3.3 Aanpak van het onderzoek

Om een antwoord te kunnen geven op de hoofd- en deelvragen wordt in dit onderzoek gewerkt met diepte-interviews. Deze diepte-interviews geven inzicht in persoonlijke gevoelens, meningen en ervaringen van jongvolwassenen over het meedoen in de maatschappij (Milena, Dainora & Alin, 2008, p. 1279; Van Ham & Manley, 2012; Hennink, Hutter & Bailey, 2011). In het kader van het Youth got Talent project wordt het veldwerk uitgevoerd in samenwerking met de studie rechtsgeleerdheid. Zij onderzoeken de SES-rechten

die jongvolwassenen hebben. Voor dit onderzoek zijn in totaal zestien interviews afgenomen. De diepte-interviews duren tot een maximum van één uur en worden gehouden met jongvolwassenen in de leeftijdscategorie van 16 tot 27 jaar. Binnen dit onderzoek is het streven naar een diversiteit in populatie, etniciteit en spreiding in de leeftijden van 16-27 jaar.

3.3.1 Bereiken van respondenten

In de periode van april 2019 tot juli 2019 is via verschillende media geprobeerd om respondenten te bereiken. Verschillende organisaties zijn aangeschreven waarin jongvolwassenen actief zijn, zoals JoU-Utrecht, Young ambition, Buurteam Overvecht, scouting etc. Ook is geprobeerd om via sociale media mensen te bereiken, zoals Facebook. Daarnaast is een poster ontworpen om respondenten aan te trekken. Ten slotte is er nog geprobeerd om in de wijk zelf respondenten te werven. De cadeaubon van tien euro moest respondenten over de streep trekken om mee te doen aan het onderzoek. Omdat het lastig bleek om respondenten te bereiken, is er uiteindelijk besloten om het onderzoeksgebied uit te breiden met de wijk Zuilen. Zuilen heeft ook kenmerken van een lage SES en voldoet daarmee aan de onderzoeksvraag van dit onderzoek. In Zuilen zijn wederom allerlei organisaties aangeschreven, waarnaar uiteindelijk is besloten om naar de wijk te gaan om ter plekke mensen aan te spreken. Hierbij zijn we, door persoonlijk langs te gaan bij stichting JoU-Zuilen, aan respondenten gekomen. Ook door langs te gaan bij De Dreef in Overvecht zijn er enkele respondenten gevonden die wilden deelnemen aan het onderzoek. Uiteindelijk bleek dus één ingang in een jongerenorganisatie genoeg te zijn om voldoende interviews af te nemen. Toch gaven vooral veel andere organisaties in Overvecht en Zuilen aan dat ze teveel aanvragen voor andere onderzoeken kregen en dat zij niet meer wilden meewerken aan dit onderzoek. In de toekomst kan misschien rekening worden gehouden met wijken die een overmaat aan aanvragen krijgen voor onderzoeken.

3.4 Kenmerken onderzoeksgroep

Uiteindelijk zijn diepte-interviews afgenomen met jongvolwassenen uit Overvecht en Zuilen. In totaal hebben dertien respondenten deelgenomen aan de interviews die ongeveer drie kwartier tot een uur in beslag namen. Bij het werven van de respondenten is er gestreefd naar een gelijke verdeling van sekse, opleidingsniveau, leeftijd en etniciteit. Wanneer er gekeken wordt naar de persoonskenmerken van de onderzoeksgroep dan is de verdeling in leeftijd redelijk gespreid. Wel hebben er meer mannen meegedaan dan vrouwen. Het opleidingsniveau is niet in de tabel weergegeven, omdat daar in de interviews niet eenduidig naar gevraagd werd. Uit andere informatie vanuit de interviews kan wel gezegd worden dat ongeveer de helft van de respondenten hoogopgeleid zijn, dus hbo of wo studerend en de andere helft van de respondenten laagopgeleid zijn. Dit gaat van speciaal onderwijs tot het volgen van een vmbo-opleiding.

Tabel 3.1: Persoonskenmerken van de respondenten van de interviews

Respondent	M/V	Leeftijd (in jaren)	Etniciteit - achtergrond	Woonachtig in de buurt
1	M	18	Nederlandse-Marokkaanse	Overvecht
2	M	22	Nederlandse	Overvecht
3	M	20	Nederlandse	Zuilen
4	V	27	Nederlandse	Overvecht
5	V	16	Nederlandse-Servische	Zuilen
6	V	16	Nederlandse-Turkse	Zuilen
7	V	16	Nederlandse-Marokkaanse	Zuilen
8	M	20	Nederlands	Zuilen
9	M	17	Nederlandse-Marokkaanse	Zuilen
10	M	16	Nederlandse-Marokkaanse	Zuilen
11	M	16	Nederlandse-Marokkaanse	Overvecht
12	M	17	Nederlandse-Marokkaanse	Zuilen
13	M	±20	Nederlandse-Marokkaanse	Zuilen

Van halverwege april tot en met eind juni zijn de interviews afgenomen. De interviews zijn afgenomen op de Universiteit Utrecht, thuis bij de respondent of in een buurthuis. Na het afnemen van de interviews blijft het de vraag of de doelgroep representatief als het gaat over het ervaren van sociale exclusie. Want krijg je jongvolwassenen te spreken die zich sociaal uitgesloten voelen van de maatschappij?

Voordat de interviews werden afgenomen werd de respondent altijd geïnformeerd over het onderwerp van het interview. Vervolgens kon de respondent het consent doorlezen en ondertekenen. Hierin werd uitgelegd waar het interview over ging, dat er een beloning was voor het meedoen aan het interview en dat de opname anoniem blijft. Tenslotte werd gevraagd om een handtekening tot medewerking aan het interview en om toestemming om het interview op te nemen. Alle respondenten gingen hiermee akkoord.

3.5 Dataverwerking

In deze paragraaf wordt beschreven hoe de interviews zijn afgenomen en hoe vervolgens die data is verwerkt in de resultaten.

3.5.1 Operationalisering

In dit onderzoek werd gebruik gemaakt van diepte-interviews. Daarom wordt het ‘riviermodel’ toegepast tijdens het afnemen van de diepte-interviews (Evers, 2007). Hierbij wordt het hoofdonderwerp gezien als de hoofdstroom in de rivier, in dit onderzoek dus het meedoen in de maatschappij. Waarnaar de zijstromen, dus onderwerpen die bijdragen aan vragen over het meedoen in de maatschappij, zoals school, vrienden, familie etc. het hoofdonderwerp ondersteunen en weer samenkomen in de hoofdstroom van de rivier. Bij deze techniek staat het doorvragen centraal om zo weer op een vervolgvraag te komen, totdat er verzadiging optreedt. De topiclijst is opgedeeld in zes thema’s, te noemen: meedoen in de maatschappij, de buurt, persoonlijke omgeving, schoolomgeving, werkomgeving, vrije tijd omgeving en sociaal-demografische kenmerken. De topiclijst staat in bijlage I. De laatste vijf thema’s kunnen gezien worden als de zijstromen die later één grote stroom vormen in het onderzoek (Evers, 2007). Voor de thema’s werden er eerst een aantal persoonskenmerken gevraagd, zoals leeftijd, geslacht etc. Vervolgens is ervoor gekozen om bij het eerste thema eerst aan de respondent een definitie te vragen van wat hij of zij verstaat onder het meedoen in de maatschappij. De reden hiervoor is omdat ‘maatschappij’ een vaag concept kan zijn en de respondent in het gehele interview met zijn of haar eigen definitie kan werken. Als de respondenten het lastig vonden om een definitie te geven werden ze daarbij geholpen met wat voorbeelden. Vervolgens werd de domain approach toegepast, zoals beschreven in het theoretisch kader (Van Ham & Tammaru, 2016). Omdat de buurt centraal staat in dit onderzoek, werd thema 2 gericht op het domein ‘de buurt’. Binnen de domeinen werden dan weer vragen gesteld over de buurt zelf, de buurtbewoner en het meedoen. Vervolgens werd er gekeken naar de persoonlijke omgeving. Hier werden vragen gesteld over de familie en vriendengroep. Daarna werd gevraagd naar de schoolomgeving- of werkomgeving, afhankelijk van de dagelijkse situatie van de respondent. Ook in deze omgevingen werd gevraagd naar in- en uitsluiting en de invloed daarvan op het meedoen in de maatschappij. Ditzelfde werd ook gedaan voor de vrijetijdsbesteding. Ten slotte werden nog wat afsluitende vragen gesteld over de sociaal-demografische kenmerken, zoals inkomen van de respondent of van de ouders indien zij thuiswonend zijn. Binnen de thema’s zijn ook vragen verwerkt die te maken hebben met rechten van jongvolwassenen in een buurt, dit in verband met het Youth got Talent- project. Wat opvalt in de topiclijst is dat de focus vooral op de ervaringen liggen van de respondenten. De theoretische concepten van sociale exclusie, buurteffecten, *agency* kunnen bij de resultaten afgeleid worden uit de antwoorden van de respondenten. De intentie was om ook vragen te stellen over hoe de verschillende domeinen met elkaar interfereren. Maar dit bleek erg lastig te verwerken in een topiclijst. Besloten is om in de resultaten te analyseren hoe de verschillende domeinen met elkaar werken en welk domein het meest van invloed is op de respondent.

3.5.2 Data-analyse

De diepte-interviews zijn opgenomen en daarna getranscribeerd en geanalyseerd. Voor het schrijven van de resultaten is gekeken naar de hoofd- en deelvragen om vast te stellen wat echt van belang is voor dit onderzoek. Hieruit is een grove codeboom gekomen met het programma Nvivo, waarna acht interviews open-gecodeerd zijn naar aanleiding van de hoofd- en deelvragen. De overige vijf interviews zijn met de hand gecodeerd, omdat deze data later beschikbaar kwam. Vervolgens is er axiaal gecodeerd en zijn de thema's opgedeeld in subthema's. Ook zijn er relaties gelegd tussen de interviews. Hieruit is een codeboom naar voren gekomen van de acht interviews welke te vinden is in bijlage II. De resultaten zijn geschreven aan de hand van de codeboom en de relaties tussen de antwoorden van de respondenten die hier naar voren zijn gekomen. Bij het verwerken van de resultaten zijn de quotes in de tekst geplaatst en worden deze geanalyseerd. Er is voor gekozen om de quotes in schrijftaal neer te zetten, dus zonder de 'uhmm's' en met interpunctie. Indien iemand de Nederlandse taal niet voldoende beheerst is ervoor gekozen om de quotes wel letterlijk over te nemen zoals de respondent deze in het interview uitgesproken heeft. In de resultaten zijn de antwoorden van de interviews gekoppeld aan het theoretisch kader.

3.6 Betrouwbaarheid en validiteit

Voor het uitvoeren van kwalitatief onderzoek zijn de concepten betrouwbaarheid en validiteit van belang. Betrouwbaarheid gaat hierin of de resultaten van het onderzoek nog een keer geproduceerd kunnen worden en dus consistent zijn (Bryman, 2012). De betrouwbaarheid is gegarandeerd doordat bij elk interview dezelfde topiclijst is afgewerkt. Vervolgens zijn de codes steeds geanalyseerd in Nvivo en steeds aangescherpt. Ook wordt in dit onderzoek een reflectie opgenomen waarin enkele aspecten worden besproken die niet representatief zijn in dit onderzoek.

Validiteit gaat in op de 'integriteit van de conclusies die vanuit de resultaten getrokken zijn' (Bryman, 2012, p. 47). Wat voor kwalitatief onderzoek vooral van belang is, is de externe validiteit, dus zijn deze resultaten generaliseerbaar. Dus ervaren jongvolwassenen ook sociale exclusie van de maatschappij in andere lage SES wijken, dus niet alleen in Overvecht en Zuilen. Ook belangrijk voor dit onderzoek is de ecologische validiteit. Dus zijn deze onderzoeksresultaten ook daadwerkelijk toepasbaar op de onderzochte doelgroep. Om de integriteit van de onderzoeksresultaten te kunnen garanderen wordt er feedback gevraagd van onder andere de begeleider vanuit de universiteit, andere lezers en personen die feedback geven en wordt ook feedback gevraagd op de mid-term presentaties. Ook is geprobeerd om een zo divers mogelijke groep respondenten te laten deelnemen aan dit onderzoek.

3.6.1. Beperkingen

Dit onderzoek kent echter ook enkele beperkingen. Zo was het bereiken van respondenten erg lastig door de veelvuldigheid aan onderzoeken die gedaan worden in Overvecht en Zuilen. Doordat het lastig was om respondenten te bereiken is er via een persoonlijk netwerk geprobeerd deze respondenten alsnog te bereiken. Hierdoor is het lastig om een goede afspiegeling van de maatschappij weer te geven. Uiteindelijk is dit door middel van Stichting JoU-Zuilen wel gelukt. De vraag die in dit onderzoek centraal staat is of jongvolwassenen sociale exclusie in de maatschappij ervaren. De mogelijkheid bestaat dat deze doelgroep, die daadwerkelijk deze sociale exclusie ervaart niet bereikt kan worden. Dit kan ook te maken hebben met het feit dat zij sociaal uitgesloten zijn. Daarnaast richt dit onderzoek zich specifiek op een wijk met een lage SES, terwijl het hierdoor lastig is om iets te kunnen zeggen over wijken met een middel SES of een hoge SES (Lupton, 2003). Iedereen heeft een eigen definitie van wat een buurt precies is. Hierdoor is het

lastig om vanuit de onderzoeksresultaten specifiek te kunnen zeggen of dit echt aan de betreffende buurt of wijk ligt.

Hoofdstuk 4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten besproken die een overzicht geven van de diepte-interviews. Met de geïnterviewden is er gesproken over de vraag hoe ze mee kunnen doen in de maatschappij. Eerst wordt hun reacties op deze vraag besproken. Daarna wordt per domein besproken welke ervaringen jongvolwassenen hebben. Wat zien zij als een belemmering in dat domein en wat zien zij juist als een hulpbron?

4.1 Meedoen in de maatschappij

Vaak wordt er aangegeven dat jongvolwassenen uit een buurt met een lage SES onvoldoende kunnen participeren in de maatschappij (Murie & Musterd, 2004; Levitas et al., 2007). Toch is er weinig bekend over hoe de jongvolwassenen het meedoen in de maatschappij *zelf* ervaren. Vaak wordt er verwacht dat vooral de witte middenklasse mee kan doen in de maatschappij, terwijl deze verwachting bij de jongvolwassenen misschien heel anders is. Daarom is in de diepte-interviews gevraagd naar de ervaringen over het meedoen in de maatschappij. Vanuit de antwoorden van de respondenten kwam een sterke driedeling naar voren. Een derde heeft niet echt een eigen betekenis van meedoen in de maatschappij, een deel van de jongvolwassenen beschouwt zich nog niet als volwaardig deelnemer van de maatschappij en een derde heeft wel een sterk eigen beeld van meedoen in de maatschappij. Fatma (meisje; 16 jaar; Marokkaans; woont in Zuilen) bijvoorbeeld geeft aan dat ze niet echt weet wat ze verstaat onder meedoen in de maatschappij, ze vindt het een lastige vraag en zegt:

‘Nee, want daar denk ik ook nooit over na’

Meerdere jongvolwassenen geven aan dat zij zelden nadenken over wat zij verstaan onder meedoen in de maatschappij. Dit komt vaker voor onder jongvolwassenen van de leeftijdsklasse 16 tot 18 jaar. Dat zij zelden nadenken over wat zij verstaan onder de maatschappij, kan ook te maken hebben met dat zij een andere definitie van de maatschappij hanteren. Zo schrijft Harris (2014) over andere vormen van participeren in de maatschappij, zij noemt deze vorm informele participatie. Voorbeelden van informele participatie zijn bijvoorbeeld het contact tussen leeftijdsgenoten en de activiteiten die zij met deze leeftijdsgenoten ondernemen. Het punt dat Harris maakt is dat jongvolwassenen niet langer participeren in formele activiteiten van organisaties, maar dat zij meer participeren in informele activiteiten. Fatma geeft bijvoorbeeld aan dat zij wel activiteiten met vrienden onderneemt. Zij gaan bijvoorbeeld samen naar de stad of gaan samen in het park zitten. Fatma neemt dus wel deel aan de maatschappij, maar meer in de informele vormen. Andere jongvolwassenen zoals Lucas (man; 20 jaar; Nederlandse; woont in Zuilen) zien de maatschappij vooral als iets waar je voor opgeleid wordt. Hij zegt:

‘Daarvoor zie ik dat je opgeleid wordt tot meedoen in de maatschappij. Dus daarvoor ja, ja oke je doet wel mee maar je levert niets aan de maatschappij. Dus je gebruikt de maatschappij zoals die opgesteld is door ouderen.’

Het meedoen in de maatschappij wordt dus door Lucas gezien als iets wat je als jongvolwassene nog niet volwaardig aan mee kan doen. Finn (man; 20 jaar; Nederlandse; woont in Zuilen) en Fatma zien dit net als Lucas ook op deze manier. Pas wanneer je een goed betaalde baan hebt kun je meedoen in de maatschappij. De maatschappij waarin de jongvolwassenen leven wordt vooral gevormd door de oudere generatie.

Furnham (2015) zegt dat dit vooral te maken heeft met dat jongvolwassenen toegroeien naar een volwassenen levensstijl. Zij gaan zich sociaal ontwikkelen en gaan deelnemen aan het economisch systeem, de sociale klasse en andere vormen die horen bij de volwassen maatschappij (Furnham, 2015). Yara (vrouw; 16 jaar; Marokkaanse; woont in Zuilen) ziet vooral het beroep van haar vader als meedoen in de maatschappij. Zij zegt:

‘Want m’n vader helpt bijvoorbeeld, dat noem je een maatschappelijk werker en die helpt. Die zei altijd van ik ben iemand die helpt, dus daarom zie ik altijd de maatschappij als iets wat veel hulp aanbiedt. Ja, wel veel helpen.’

Yara zegt dus dat zij vooral het woord maatschappelijk werken ziet als iemand die helpt in de maatschappij. Daaruit ontleent zij haar definitie van meedoen in de maatschappij. Deze driedeling van hoe jongvolwassenen het meedoen in de maatschappij ervaren kan ook iets zeggen over de kenmerken van de respondenten. Zo gaven Fatma, Jamal (man; 18 jaar; Marokkaanse; woont in Overvecht) en Haron (man; 16 jaar; Marokkaanse; woont in Zuilen) aan dat zij zelden nadenken over wat zij verstaan onder meedoen in de maatschappij. Deze groep blijkt vaak de leeftijd van 16 tot 18 jaar te hebben. Fatma, Jamal en Haron zijn ook meer georiënteerd op de buurt zelf. Zij geven aan vooral vrienden in de buurt te hebben en brengen ook vaak hun vrije tijd door in de buurt. Zij zijn alle drie lager opgeleid en leven vooral in een informele maatschappij, zoals Harris (2014) dit aangeeft. Dit blijkt vooral uit de antwoorden die zij gaven in de interviews. Lucas (man; 20 jaar; Nederlandse; woont in Zuilen), Sara (vrouw; 16 jaar; Servische; woont in Zuilen) en Finn zien de periode dat zij jongvolwassen zijn vooral als een opleiding tot het meedoen in de maatschappij. Zij zijn hoger opgeleid. Deze groep jongvolwassenen leeft meer buiten de buurt dan binnen de buurt. Zij brengen tijd door met mensen van de opleiding buiten de buurt en hebben geen of weinig vrienden in de buurt. Ook brengen zij vaker hun vrije tijd door buiten de buurt. De theorie van Leonard (2004) geeft aan dat deze groep vooral gebruik maken van *bridging capital*. Deze theorie stelt dat het ontwikkelen van contacten buiten de buurt meer potentie heeft tot het succesvol worden in het leven. Emma (vrouw; 27 jaar; Nederlandse; woont in Overvecht), Yara, Ahmed (man; 17 jaar; Marokkaanse; woont in Zuilen) en Omar (man; 16 jaar; Marokkaanse; woont in Overvecht) zien de maatschappij vooral als een plek waar je elkaar helpt. Emma zegt hierover dat het meedoen in de maatschappij ook in kleine dingen kan gaan zitten, zoals iets goeds doen in de buurt. Deze laatste categorie ziet de maatschappij dus vooral als een plek waar je andere mensen helpt.

Deze jongvolwassenen gaven dus hun mening over wat zij verstaan onder meedoen in de maatschappij, maar hebben zij zelf het gevoel dat ze mee kunnen doen in de maatschappij? De meeste jongvolwassenen hebben wel het gevoel dat zij mee kunnen doen in de maatschappij. Zo zegt Yara:

‘Als het bij anderen lukt, waarom bij mij niet denk ik. Ja, toch.’

Dat Yara dit zegt is niet zo heel raar, aangezien de meeste jongvolwassenen in dit onderzoek, maar ook daarbuiten bezig zijn met een opleiding, een baan of bijbaan hebben. Hierdoor ervaren Yara en andere jongvolwassenen niet dat jongvolwassenen in hun omgeving niet deel kunnen nemen aan de maatschappij. De tweede groep jongvolwassenen kan het meedoen in de maatschappij ook als een obstakel ervaren. Lucas, Sara en Finn zien het stadium van het jongvolwassenen zijn nog niet als volwaardig meedoen in de maatschappij, maar zien zichzelf vooral als ‘in opleiding’. Dit wordt ook onderschreven door Coleman

(2011). Die dit als de term 'emerging adulthood' beschrijft, dus de ontwikkeling naar volwassenheid. Hierdoor kunnen zij het meedoen aan de maatschappij nu nog als een obstakel ervaren.

4.2 Domain approach

Naast dat jongeren concreet gevraagd is hoe ze het meedoen in de maatschappij ervaren, is in de interviews ook met hen gesproken over specifieke domeinen en wat hun ervaringen zijn met/binnen dit domein. Hoe jongvolwassenen het meedoen in de maatschappij ervaren kan per domein verschillen. Zo kunnen ze enerzijds ervaren dat ze goed mee kunnen doen op hun werk (hun bijbaan), maar meer moeite hebben met meedoen op school. Deze verschillen tussen domeinen komen naar voren in de verhalen en ervaringen die geïnterviewden deelden in de interviews.

4.2.1 De buurt

Een van de domeinen waar met de jongvolwassenen gesproken is, is hun buurt. De buurt wordt gezien als een domein dat grote invloed uitoefent op jongvolwassenen. Je woont in de buurt en brengt daar veel tijd door. Maar hoe ervaren jongvolwassenen de invloed van de buurt? Wat ervaren zij als obstakels en wat ervaren zij als hulpbronnen in de buurt? Deze vragen zijn in de interviews aan de jongvolwassenen voorgelegd.

De jongvolwassenen zien de buurt vooral als de straat waarin zij zelf wonen en de straten rondom hun eigen straat. De invloed van de buurt wordt door de jongeren verschillend ervaren. Zo geeft Lucas aan dat hij de buurt als de plek ziet waar hij woont en veel tijd doorbrengt, maar waar hij verder geen contacten heeft. Zijn beschrijving weerspiegelt die van andere hoogopgeleiden, wat oudere jongvolwassenen die zijn geïnterviewd. Zij oriënteren zich minder op de buurt en hebben vooral contact met jongvolwassenen buiten de buurt. Sara, Fatma en Yara geven aan wel vrienden in de buurt te hebben, maar zeggen verder geen contact te hebben met andere buurtbewoners. Deze groep is vaker lager opgeleid en in de leeftijd van 16 tot 18 jaar. Emma, Ahmed, Haron, Salem (man; 16 jaar; Marokkaanse; woont in Zuilen) en Omar geven aan veel contact met de buurt te hebben en het als een hechte buurt te zien waar je bij de burensuiker kunt lenen en waar burensuiker voor elkaar klaarstaan. Omar zegt bijvoorbeeld over zijn buurt:

'Hoe je bent met de burensuiker vooral. De mensen om je heen. Je burensuiker zie je als familie, je vrienden zie je als familie, niet als vrienden maar als familie. Ik tenminste, de goede vrienden waarmee ik ben opgegroeid, zie ik als familie. Ze kunnen gaan waar ik ga, en het vinden waar ik ben. Dus geen slechte invloed dus. Wel mensen om je heen.'

Deze laatste groep is vaker van allochtone afkomst en leeft in het geval van Omar in een Marokkaanse buurt. Zij brengen met vrienden hun vrije tijd vaker door in de buurt. Ahmed en Omar geven aan vooral erg hecht met de buurt te zijn doordat ze zich erg thuis voelen in hun Marokkaanse buurt waar ze wonen. Ze zeggen dat ze daar iedereen kennen en dat ze een grote familie met elkaar zijn. In de wetenschappelijke literatuur wordt dit ook bevestigd. Vervoort, Flap en Dagevos (2011) geven aan dat de buurt belangrijker is bij het contact tussen een etnische minderheid, zoals in dit geval tussen Marokkanen. Vaak hebben zij in de buurt zelfs minder contact met autochtonen en meer met allochtonen. De wetenschappelijke literatuur geeft ook aan dat onder deze groep vaker sociale exclusie ontstaat. Onder jongvolwassenen, zoals Omar, is dat niet het geval. Zij gaan vaker om met jongvolwassenen buiten de buurt via school of werk.

Naast dat gesproken is met de jongvolwassenen over hun contact met de buurt, is ook gesproken over in hoeverre ze hun buurt als obstakel of juist als hulpbron ervaren. Hier wordt door jongvolwassenen verschillend over gedacht. Enerzijds geven jongvolwassenen uit zowel Overvecht als uit Zuilen aan hun buurt als obstakel te ervaren. Ahmed zegt over Zuilen:

'Ja oke, dus bijvoorbeeld als ik tegen iemand zeg ik kom uit Wittevrouwen, dan zien ze vaak een nette jongen voor zich. Maar als ik zeg ik kom uit Zuilen, dan zien ze meer een straatjongen voor zich. Of als ik zeg op school, of ik heb een gesprek met een docent of iemand en ik zeg: 'ik kom uit Zuilen'. Dan is het meteen van: 'oh je komt uit Zuilen?' Maar je doet wel havo, je doet wel je best op school, je kunt wel een gesprek op niveau voeren'

Sem (man; 22 jaar; Nederlandse; woont in Overvecht) geeft hetzelfde aan over de wijk Overvecht. Hij zegt:

'...En ja ik ben zelf opgegroeid in Overvecht en geboren en iedereen zegt altijd Overvecht is heel slecht en vroeger durfde ik nooit zo heel erg te zeggen van ik kom uit Overvecht. Maar wat ik wel altijd doe is dat ik Overvecht een beetje weerleg van nouja Overvecht is ook prima om in te wonen. Het is heel mooi groen, vind ik. Hele mooie groene wijk, waar het heel fijn is om te zijn en doorheen te fietsen. Maar ik kan me wel voorstellen dat het een plek is waar mensen zich in de avond in het donker wat onveilig voelen.'

Beide wijken wordt een negatief stigma opgelegd. Galster (2012) zegt hierover dat instituten een stigma op kunnen leggen aan een buurt. Hij beschrijft dit onder de *Institutional Mechanisms*. Overvecht en Zuilen staan bekend als krachtwijken en hebben daardoor een negatief imago. Zoals Ahmed al aangeeft wordt zijn opleidingsniveau wat lager ingeschat als hij zegt dat hij uit Zuilen komt. Sem geeft aan dat hij vroeger er nooit zo voor uit durfde te komen dat hij uit Overvecht kwam. Een buurt met een slechte reputatie kan een negatieve invloed hebben op jongvolwassenen. Andersen (2008) zegt dat als mensen weten dat hun buurt een slechte reputatie heeft, dat zij meer schaamte ervaren bij het vertellen waar zij vandaan komen. Andersen (2008) geeft aan dat er zelfs voorbeelden zijn van mensen die in een buurt wonen met een slechte reputatie en daardoor geen hypotheek konden krijgen of moeite hadden een verzekering af te sluiten. De reputatie van de buurt kan voor jongvolwassenen, zoals Ahmed en Sem, een obstakel vormen. Zij durven er niet voor uit te komen uit welke buurt ze komen. Sem zag dit vooral als een obstakel toen hij jonger was. Toen hij wat ouder werd vertelde hij gewoon wat de buurt allemaal voor moois te bieden heeft. Hij ging over zijn obstakel positiever denken. Een obstakel voor andere jongvolwassen in de buurt, zoals Finn aangeeft is dat niet iedereen in de buurt gelijke kansen krijgt. Hij zegt:

'Het kan zijn dat ze minder goeie kansen krijgen in Zuilen dan ergens anders. Maar ik weet niet per se op welke manier dan. Ja, misschien is dat vooral omdat je... het maakt niet zoveel uit of je kind veel buiten speelt op je kansen denk ik. Maar misschien wel je sociale contacten kan daar invloed op hebben denk ik.'

Finn zegt hiermee dat de sociale contacten uit de buurt ook invloed hebben op de kansen die je krijgt. De jongvolwassenen die dit aangeven zijn vaker hoger opgeleid en hebben meer contacten buiten de buurt. Dit sluit aan bij de theorie van Leonard (2004) van *bonding* en *bridging social capital*. Mensen met een

migratieachtergrond of mensen die laagopgeleid zijn oriënteren zich meer op de buurt zelf en niet buiten de buurt. Dit heeft ook te maken met leeftijd van de respondent. Hoe jonger de respondent hoe meer diegene leeft in de buurt. Hierdoor kan de buurt voor hen dus als een obstakel werken en krijgen zij niet dezelfde kansen die andere jongvolwassenen wel krijgen.

De geïnterviewden geven ook aan hun buurt (soms) als hulpbron te zien. Het kan een omgeving zijn waar iemand zich thuis voelt. Emma zegt dat haar buurt niet de buurt is waarin zij woont (vlakbij station Overvecht), maar zij ziet haar buurt als de buurt waar zij actief is met haar *social collective* (Neckardreef). Ze zegt:

'Ik woon hier 5 minuten fietsen vandaan, vlakbij het station maar ik vind dit, dit is ook mijn buurt geworden, doordat ik hier zoveel ben en ik ben ook betrokken bij een initiatief bij de social collective. Ik heb vorig jaar ook de sociale buurtmarkt hier geholpen, vrijwilligerswerk gedaan. Ik heb wel echt het idee dat dit ook echt wel mijn wijk is.'

Ze heeft het hier niet over de buurt waar ze woont, maar juist over de buurt waar ze helpt. In deze buurt in Overvecht waar Emma het over heeft is een vrouweninitiatief opgezet om zo vrouwen uit Overvecht te helpen met hun ambities. De buurt biedt hiermee de kans om te helpen met het bereiken van de ambities van de vrouwen. Dit is een voorbeeld van een *institutional mechanism* die een positief effect heeft op de buurt (Galster, 2012). Ondanks dat verschillende jongvolwassenen aangeven dat de buurt op zichzelf geen invloed heeft, maken zij toch wel gebruik van de hulpbronnen die de buurt biedt. Zo maakt Sara gebruik van de muziekstudio van Stichting JoU-Zuilen en hebben verschillende jongvolwassenen een bijbaan in de buurt waardoor zij het gevoel hebben mee te kunnen doen in de maatschappij.

4.2.2 Familie

Een ander thema waar met de jongvolwassenen over is gesproken, is hun familie. Gesproken is over de steun die jongvolwassenen ervaren van hun ouders. De meeste jongvolwassenen ervaren de steun van hun ouders als stimulerend. Er zijn echter uitzonderingen. Zo geeft Jamal aan dat zijn ouders hem niet steunen als hij tegen ze zegt dat hij beveiligd wil worden. Zijn schoonzus daarentegen stimuleert hem wel daarbij. Ook regelt zij allerlei andere dingen voor hem.

De meeste jongvolwassenen geven aan dat de ouders hen stimuleren in wat zij willen bereiken. Sem zegt bijvoorbeeld dat zijn ouders vooral willen dat hij gelukkig wordt van wat hij wil bereiken. Dit geven ook andere jongvolwassenen aan. De steun van ouders kan wel variëren tussen de jongvolwassenen. Ferry (2006) stelt dat jongvolwassenen die uit een beter milieu komen meer steun krijgen van de ouders. Vanuit de interviews blijkt dat er meer ondersteuning van ouders is die hoger opgeleid zijn. Deze ouders ondersteunen de jongvolwassene op financieel gebied met hun opleiding en stimuleren om open dagen te bezoeken voor het kiezen van een opleiding. Verder blijkt dat ouders vooral de jongvolwassenen stimuleren in wat zij doen, maar dat de jongvolwassenen zelf hebben gekozen om bijvoorbeeld een bepaalde opleiding te gaan volgen. De ouders van Sara stimuleren zelfs bij haar talenten. Sara zegt dat haar vader haar soms een beetje teveel stimuleert met haar talent:

'Hij wou me ook al een keer opgeven voor televisieprogramma's zoals Voice of Holland, ik zeg maar wat, maar dat wou ik niet. Dus hij wil dat ik daarin groei. Ik hoor hem dat heel vaak zeggen, dus daar, dus met muziek zegmaar wat ik met muziek doe daar is mijn vader echt heel erg trots op.'

De buurt draagt ook bij aan het stimuleren van talenten. Sara zegt dat zij gebruik kan maken van de opnamestudio van Stichting JoU-Zuilen. Ook andere jongvolwassenen uit de buurt maken gebruik van deze opnamestudio. Alle geïnterviewden geven aan de ouders, of een broer of zus te zien als stimulerend in wat zij willen bereiken in de maatschappij.

4.2.3 Vrienden

Naast de rol van familie, is met de geïnterviewden ook gesproken over hun vriendschappen. Wat daaruit ook naar voren kwam, is de invloed die vrienden kunnen hebben. Yessin (man; rond de 20 jaar; Marokkaanse; woont in Zuilen) bijvoorbeeld heeft het erover dat hij bewust ervoor heeft gekozen om met een andere vriendengroep om te gaan. Yessin zegt:

'Ja, vroeger had ik een hele brede vriendengroep. Ik ging echt met van alles en nog wat om. Uiteindelijk had ik wel geleerd van mijn fouten, want uiteindelijk merkte je ook gewoon dat vrienden achter jouw rug om gingen praten. En dat ze allemaal dingen verzinnen zodat jij zwart werd gemaakt, omdat ze zien dat jij succesvol werd. Uiteindelijk heb ik ervoor gekozen om mijn vriendengroep te verkleinen en gewoon de mensen met wie ik al sinds dag 1 omging, daar ga ik gewoon nog steeds mee om. Ja, en zij stimuleren mij ook gewoon zelf.'

Deze invloed van vrienden komt ook naar voren in de literatuur. Zo kunnen vrienden bijvoorbeeld een negatieve invloed hebben op gedrag op school of aanzetten tot ongezonde gewoontes zoals roken (Geven, Weesie & Tubergen, 2013; Mercken, Steglich, Sinclair, Holliday & Moore, 2012). Waar Yessin minder goede ervaringen had met sommige vrienden, geven geïnterviewden toch ook aan dat vrienden hulp kunnen bieden en kunnen motiveren. Zo vertelt Omar:

'Ja, zeker. Ze zijn volwassen allemaal. Dus het is wel goed. Ze stimuleren me ook om te trainen bijvoorbeeld als ik een dagje geen zin heb. Dan zeggen ze alsnog kom. Dan blijven ze voor m'n deur tot ik kom. Dan zeggen ze kom we gaan gewoon met z'n allen. Als we naar de Moskee gaan bijvoorbeeld, het geloof participeren, gaan ze gewoon tot ik ook ga. Als ik echt uitslaap dan maken ze me gewoon wakker, bellen ze me: we komen dit, dat doen, vanwege. Waarom moet je alleen thuis zitten? Dus...'

Zijn vrienden stimuleren hem om te gaan trainen, naar de moskee te gaan en niet alleen thuis te zitten. Hoe ouder de jongvolwassenen worden hoe meer invloed vrienden hebben. Antheunis et al. (2016) bevestigen dit ook. Jongvolwassenen gaan meer met vrienden bespreken, brengen meer tijd door met vrienden etc. Zo zegt Yara over haar vrienden:

'... Ik weet niet, omdat zij zegmaar ze maken alles mee met mij en sommige van hen helpen mij daar wel mee en mijn familie helpt mij daar zegmaar ook in dus ja ik denk wel die twee

dingen...Die wat minder die weten minder zegmaar. Dat is sowieso altijd zo want met vrienden zit je op school, met vrienden ben je buiten, dus die weten dus meer dan je thuissituatie. Ja.'

Dit is ook gebonden aan leeftijd. Hoe ouder de jongvolwassenen worden hoe meer invloed vrienden krijgen. Zij gaan meer bespreken met leeftijdsgenoten (Bokhorst, Sumter & Westenberg, 2010).

4.2.4 School

Een ander domein waar met de jongvolwassenen over gesproken is, is over hun opleiding. De keuze voor een school kan erg bepalend zijn voor de toekomst van een jongvolwassene. Er zitten verschillen in hoe de keuze voor een opleiding door de jongvolwassenen is gemaakt. Zo vertelt Omar dat zijn ouders een school voor hem hebben uitgekozen, waardoor hij eigenlijk zelf geen keus had:

'Waarom? Eigenlijk wou ik eerst naar het Gerrit Rietveld, alleen m'n basisschool heeft eigenlijk achter m'n rug met m'n moeder vooral, hebben ze toch Bonifatius gekozen. Want m'n docent, haar man, was ook daar naar school gegaan en vond het een hele goede school. En Gerrit zag m'n moeder niet zitten, ik weet niet waarom. Maar het heeft wel geholpen ja, want het Bonifatius is wel een hele leuke school, ook ken ik daarvan, m'n vriendin is daar naartoe gegaan. Ook allereerste dag raakte ik gelijk bevriend met Nederlandse kinderen, Marokkaanse kinderen. Dus...'

Achteraf, zo geeft hij aan was het een goede keuze van zijn ouders om hem naar het Bonifatius te sturen. Ook voor Lucas werd de keuze voor een school door zijn ouders gemaakt.

'Dat vonden m'n ouders. Nee, de Pionier stond bekend als een hele goede school volgens mij. En dat was ook weer zo 'n white privilege school met alleen maar witte mensjes. Ik weet niet of dat expres was, maar ik denk dat het vooral aansprak bij m'n ouders.'

Zoals al eerder benoemd worden er binnen de wetenschappelijke literatuur vaak drie motieven onderscheiden als het gaat om het kiezen van een school (Visser, 2019, p.155). De eerste reden is de geografische afstand tot de school, de tweede reden de kwaliteit van een school en de laatste reden is het kiezen van een school vanwege de karakteristieken van die school, zoals een segregatie of juist een mix van etniciteiten, zoals de ouders van Lucas hebben gedaan. Als de ouders van jongvolwassenen kiezen voor een witte school kan dit ook negatieve gevolgen hebben voor de jongvolwassene. Vooral jongvolwassenen met een allochtone achtergrond hebben hiermee te maken. Zo zegt Omar, die als Marokkaan op een witte school zat:

'Waar het aan lag, ja. Ik weet het eigenlijk niet. Ik kreeg van alles de schuld, dit, dat, en het maakte me gewoon af en toe boos. Je wordt er ook gewoon gek in je hoofd van: waarom altijd ik? Omdat ik de enige Marokkaanse ben in m'n klas.'

Vooral jongvolwassenen met een allochtone afkomst geven aan dit als een belemmering te zien. Interessant is dat niet alleen witte scholen een belemmering kunnen vormen bij het meedoen, maar ook scholen met alleen allochtonen kunnen zorgen voor belemmeringen. Zo gaf Sara aan dat haar seksuele geaardheid niet

geaccepteerd werd door de Marokkaanse jongeren in haar klas. Zij ervaaarde hierdoor vooral in het begin van haar middelbareschooltijd sociale exclusie van haar klas.

De invloed van school wordt door alle jongvolwassenen als positief ervaren op de toekomst. Fatma wilde haar school niet afmaken omdat school niets voor haar is. Ze wilde graag beginnen met werken. Daar ondersteunde de school haar ook bij. Ondanks dat zij stopt met school geeft zij aan dat school wel positief bijdraagt aan het meedoen in de maatschappij. De keuze om wel of niet naar school te gaan wordt door alle geïnterviewde jongvolwassenen zelf gemaakt. De ouders spelen hierin een stimulerende rol. Hier is dus sprake van *agency* van de jongvolwassenen om naar school te gaan of juist te stoppen met school en toch mee te doen in de maatschappij (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015).

4.2.5 Werk

Er is met de jongvolwassenen ook gesproken over hun werk. De meeste jongvolwassenen die geïnterviewd zijn, hebben een bijbaan. Daar is in de interviews met hen over gesproken. De meeste jongvolwassenen werken in een supermarkt of restaurant in de buurt of in de binnenstad als verkoopmedewerker. In de interviews vertelden sommige jongvolwassenen over de moeite die ze hadden om werk te vinden. Vooral de jongvolwassenen met een Marokkaanse of allochtone achtergrond geven aan soms discriminatie te ervaren bij het zoeken naar een baan. Ahmed zegt hierover:

‘Nee maar sowieso, je hebt altijd het gevoel dat je 1-0 achterstaat. Dus ja ik weet niet.... Ik denk nog harder werken en hen spijt laten krijgen van dat ze niet voor mij kiezen’

Er zijn ook enkele jongvolwassenen die niet zozeer zelf deze discriminatie ervaren, maar wel vrienden te hebben die hier mee te maken krijgen. Ook in de literatuur is hier aandacht voor. McGinnity en Lunn (2011) zeggen hierover dat discriminatie vaak op een vooroordeel is gebaseerd. Dit komt vaker voor bij banen waarbij er *face-to-face* contact is. Zij zeggen dat discriminatie tegen een etnische minderheid vaak van autochtonen komt. McGinnity en Lunn (2011) zien echter ook, dat etnische minderheden elkaar onderling helpen. Dit komt ook terug in de interviews. Zo geeft Omar bijvoorbeeld aan dat hij zijn bijbaan als pizzabezorger via zijn vriendengroep heeft gekregen, die uit Marokkanen bestaat.

Een andere belemmering die jongvolwassenen ervaren op werk is het leeftijdsverschil. Sara zegt dat zij vooral met oudere mensen, tussen de 20 en 30 jaar werkt en dat ze zich daar niet bij voelt passen.

Als we kijken naar werken en de buurt, wordt duidelijk dat de buurt een potentiële hulpbron is voor het vinden van een (bij)baan. Fatma geeft als enige geïnterviewde aan dat zij door stichting JoU-Zuilen haar bijbaan heeft gevonden. De wetenschappelijke literatuur spreekt hier van *personal networks* (MacDonald, Shildrick, Webster & Simpson, 2005). Andere jongvolwassenen raadplegen vaak hun eigen netwerken, vrienden, familie en burens, kunnen helpen bij het vinden van een bijbaan. Zo geeft Omar aan dat zijn vrienden uit de buurt al als pizzabezorger werkten en dat ze daar ook wel een baantje voor hem hadden.

Als we vervolgens kijken naar de mate waarin een (bij)baan samenhangt met meedoen in de maatschappij, zien we dat een bijbaan hierbij kan helpen, maar dat niet iedereen ervaart dat een baan hier een rol in speelt. Emma zegt bijvoorbeeld:

‘...Dus toen ben ik wel heel erg na gaan denken van ooh maar inderdaad weet je wel dus mijn definitie van he meedoen of uh waardevol zijn lag zo verkeerd want ik dacht van ja maar ik moet werken want dan ben ik waardevol, maar dat is helemaal niet zo. Het is voor mij begin ik echt wel te voelen dat in iets heel kleins kan gaan zitten, dus dat je op de een of andere manier iets zinvols doet voor je buurt, je wijk of grootschaliger. Ja, dat.’

Iets zinvols doen in de maatschappij kan ook in iets kleins gaan zitten, zoals iets doen voor iemand in de buurt of in de wijk. Emma is al wat ouder, 27 jaar, en heeft hierdoor meer werkervaring opgedaan met een (bij)baan. Hierdoor heeft zij een beter beeld over werken en het meedoen in de maatschappij. Omar zegt dat het hem wel heeft geholpen want door zijn bijbaan weet hij nu welke studie hij wil gaan doen. Hij zegt:

‘Ja, eigenlijk wel ja. Hoe ik ben en wat ik wil gaan doen. Het heeft me wel geholpen ja. Want Reinaerde bijvoorbeeld, zomerbaan, bij de speeltuin heb ik wel nagedacht over welke opleiding ik wil gaan doen. Daardoor heb ik het ook gekozen. Dus het heeft wel invloed op me gehad ja.’

Hij gaat volgend jaar de studie social work doen mede door zijn bijbaan. Yessin vond zijn bijbaan via zijn oom, die vervolgens voor hem een stage regelde. Uit deze stage kreeg Yessin een bijbaan. Hierdoor kan hij ervaring opdoen om uiteindelijk een eigen onderneming te beginnen.

4.2.6 Vrijtijdsbesteding

Het laatste thema waar met de geïnterviewden over gesproken is, is hun vrijetijdsbesteding. Deze is erg divers. De geïnterviewden noemen chillen in het park met vrienden, het lid zijn van een sportvereniging, Netflix kijken, pianoles nemen, spelen op de Playstation etc. Finn geeft aan dat hij zich niet altijd op zijn gemak voelt tijdens zijn vrijetijdsbesteding bij de voetbalclub. Hij zegt dat hij zich niet altijd thuisvoelde tussen de mensen van zijn voormalige voetbalteam:

‘Ja en dat heeft misschien iets te maken met die lager opgeleidheid. En ook een beetje de cultuur waarin ze leefden van een beetje heel erg de bierdrinkcultuur enzo en toen vroeger was ik daar niet zo, dronk ik überhaupt geen bier zegmaar en dat trok me gewoon niet zo aan en dat hele voetbalcultuurtje eromheen boeide me verder niet zoveel weetje eredivisie enzo ik kijk dan af en toe het WK en dat is het dan denk ik.’

Hij voelt zich dus vooral anders doordat hij hoger opgeleid is en in een andere cultuur leeft. Ook Lucas en Sem geven dit aan. Sem zegt bijvoorbeeld dat wanneer hij met vrienden mee naar huis ging hij zich niet altijd op zijn gemak voelde. Zo werd er bij zijn vrienden thuis met de televisie aan gegeten en werd er ongezonde cola gedronken. Er heerste een andere cultuur bij zijn vrienden dan Sem gewend is. Verschillende omgevingen kunnen dienen als hulpbron voor het besteden van de vrije tijd. Zo zegt Fatma dat zij met haar vriendinnen veel vrije tijd doorbrengt in de stad en in het park. Sara geeft aan juist veel gebruik te maken van het buurthuis. Ze is hier graag, zo vertelt ze:

‘Omdat, hun hadden zegmaar iets, ja hoe moet je dat zeggen, ja, ik weet niet hoe je dat zo goed moet verwoorden zegmaar uhm voor jongeren weetje als ze niet buiten willen zijn of gewoon

binnen iets willen doen, dus eigenlijk is het zoiets weetje en daarvoor kom ik hierheen weetje en doen we hier dingen met z'n allen.'

4.3 Meeste invloed

In de interviews is met de jongvolwassenen gesproken over hun ervaringen met het meedoen in de maatschappij en de rol van verschillende domeinen in hun leven, zoals de buurt, werk en familie, zijn besproken. Er zitten verschillen in de manieren waarop jongvolwassenen het domein ervaren, maar er zit ook verschil in het effect die de domeinen hebben op het meedoen in de maatschappij. Om meer te weten te komen over welke domeinen een grote rol hebben in de levens van de jongvolwassenen, is aan het eind van de interviews ook gevraagd van welk domein de jongvolwassenen de meeste invloed ervaarde. Sommige jongvolwassenen gaven echter aan niet zozeer de meeste invloed van een domein te ervaren, maar juist uit verschillende domeinen. Zo reageerde Ahmed:

'Mag ik een beetje commentaar geven? Ik vind die vraag te algemeen. Want kijk bijvoorbeeld mijn familie helpt mij bijvoorbeeld later met mijn partner omgaan, school helpt met werk bijvoorbeeld, vriendengroep met mijn vrienden van later... dus ja, elk dingetje heeft later zijn effect op iets.'

Hij zegt eigenlijk als enige jongvolwassene dat alle domeinen met elkaar in verbinding staan en dus allemaal van invloed zijn op het meedoen in de maatschappij voor hem. Verder zeggen bijna alle jongvolwassenen dat familie het meest van invloed is geweest op hun leven. Ook Sem geeft dit aan:

'Mijn ouders denk ik. Omdat m'n ouders me toch wel hebben opgegroeid. En uuh welke dingen ik uit huis heb meegekregen. Welke dingen die belangrijk zijn. Ik denk dat dat mij wel heel erg heeft gemaakt.'

Sem zegt dat zijn ouders het meest van invloed zijn geweest doordat zij van begin af aan hem hebben opgevoed en daarmee wel de eerste normen en waarden meegegeven hebben. Daarom zegt hij dat dit domein het meest van invloed is op zijn leven. Ouders kunnen jongvolwassenen ook stimuleren om een opleiding te doen en naar school te gaan. Niet alle jongvolwassenen denken hetzelfde over het domein wat het meest van invloed is geweest op hun leven. Ahmed zegt dus dat alle domeinen elkaar beïnvloeden en dus allemaal invloed uitoefenen. Om de verschillen onder elkaar te zetten is onderstaande tabel opgesteld.

Tabel 4.1: Domein dat het meest van invloed is per jongvolwassene

Domein meest van invloed	Buurt	Familie	Vrienden	School	Werk	Vrije tijd	Meerdere domeinen
Jamal		x					
Sem		x					
Lucas		x					
Emma	x		x				x
Sara		x					
Fatma		x	x				x
Yara		x	x				x
Finn		x					
Ahmed							x
Haron		x		x			x
Salem		x					
Omar	x		x				x
Yessin		x	x				x

Emma, Fatma, Yara, Omar en Yessin geven aan naast hun familie ook vrienden een belangrijke rol spelen in hun leven en dat die invloed naarmate ze ouder worden steeds groter wordt. Vrienden kunnen elkaar stimuleren om bijvoorbeeld samen te trainen of naar de moskee te gaan zoals Omar dat zegt. Vrienden kunnen dus positieve rolmodellen zijn en elkaar stimuleren. De wetenschappelijke literatuur bevestigt dit ook en zegt dat naarmate de jongvolwassene ouder wordt, de invloed van ouders afneemt en zij ook minder tijd met hun ouders doorbrengen. De invloed van vrienden en de buurt neemt juist toe (Visser, Bolt & Van Kempen, 2015; Brooks-Gunn, Duncan, Klebanow & Sealander, 1993; Antheunis et al., 2016). Vrienden kunnen ook een negatieve invloed hebben en elkaar stimuleren in slecht gedrag, zoals bij Yessin zijn vriendengroep eerst het geval was. Hij heeft er bewust voor gekozen om niet langer met deze vrienden om te gaan. Omar geeft aan dat vooral de omgeving waarin hij is opgegroeid het meest van invloed is geweest op wie hij nu is. In de buurt breng je veel tijd door en maak je ook vrienden.

Hoofdstuk 5 Conclusie

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op de hoofd- en deelvragen. Eerst worden achtereenvolgens de deelvragen beantwoord en daarna de onderzoeksvraag. In de deelvragen worden de belangrijkste conclusies vanuit de resultaten besproken. Daarna volgt er een discussie over de resultaten ten aanzien van het theoretische gedeelte in dit onderzoek. Vervolgens worden enkele punten met betrekking tot vervolgonderzoek geformuleerd en ten slotte worden nog enkele beleidsaanbevelingen gedaan.

5.1 Antwoord op de onderzoeksvraag

In dit onderzoek werd aan de jongvolwassenen de vraag gesteld hoe zij ervaren dat zij mee kunnen doen in de maatschappij. Hierbij werd al gesproken over de invloeden van verschillende domeinen op de jongvolwassenen. Door interviews af te nemen met jongvolwassenen in Utrecht Overvecht en Zuilen is geprobeerd een antwoord te geven op de hoofd- en deelvragen. De deelvragen worden eerst achtereenvolgens beantwoord en ten slotte volgt een conclusie op de onderzoeksvraag.

5.1.1 Belemmeringen

De eerste deelvraag gaat in op: *‘welke belemmeringen ervaren jongvolwassenen uit lage SES-buurt in de maatschappij in verschillende domeinen, zoals school, thuissituatie, werk en vrijetijdsbesteding dat ervoor zorgt dat zij niet mee kunnen komen in de maatschappij?’* Naar aanleiding van het analyseren van de resultaten is gebleken dat jongvolwassenen enkele belemmeringen ervaren als het gaat om niet mee kunnen doen in de maatschappij. Een aantal jongvolwassenen geeft aan dat zij het meedoen in de maatschappij op dit moment nog niet zien als volwaardig meedoen in de maatschappij. Op dit moment voelen zij zich meer als ‘in opleiding’ voor het volwassen leven.

Een aantal jongvolwassenen ervaart belemmeringen in de buurt. Het negatieve imago van Overvecht en Zuilen vormde vooral op jongere leeftijd een belemmering voor jongvolwassenen om te vertellen uit welke buurt ze komen. Op latere leeftijd speelt dit een minder belangrijke rol. Het negatieve imago vormt daarom ook geen belemmering voor het meedoen in de maatschappij. Een aantal jongvolwassenen in dit onderzoek geeft aan dat de buurt niet voor elke jongvolwassene gelijke kansen geeft. Vooral hoger opgeleiden geven dit aan. De buurt kan dus voor andere jongvolwassenen wel een belemmering zijn bij het meedoen in de maatschappij.

Jongvolwassenen zien familie niet als een belemmering. De jongvolwassene geven aan dat de vriendengroep een steeds belangrijke rol gaat spelen in hun leven. Enkele jongvolwassenen geven aan dan ook bewust te kiezen voor bepaalde vrienden en proberen niet om te gaan met zogenaamde ‘foute’ vrienden uit de buurt.

Op school blijken de jongvolwassenen diverse belemmeringen te ervaren. Meerdere zijn blijven zitten op de basisschool, soms zelfs meerdere malen. Ook geven enkele jongvolwassenen aan dat zij hun vmbo niet afmaken, omdat zij liever gaan werken. De allochtonen jongvolwassenen hebben het gevoel dat ze bevooroordeeld worden ten opzichte van hun klasgenoten. Dat ervaren zij ook bij het zoeken naar een baan. De autochtonen jongvolwassenen in dit onderzoek geven aan dat zij wel snel een baan vinden en op school niet te maken hebben met vooroordelen. De belemmeringen die hier genoemd worden vormen geen belemmering voor het meedoen in de maatschappij.

Bij het laatste domein, de vrijetijdsbesteding, worden er niet veel belemmeringen ervaren. Een paar jongvolwassenen gaven aan dat zij geen aansluiting vonden bij hun sportvereniging. Vaker zijn dit hoogopgeleide mensen die geen aansluiting vinden met lager opgeleiden mensen bij sportverenigingen.

Uit voorgaande volgt dat jongvolwassenen te maken hebben met verschillende belemmeringen. Al deze belemmeringen zorgen er niet voor dat zij uiteindelijk niet mee kunnen doen in de maatschappij. Alle jongvolwassenen kunnen goed met deze belemmeringen omgaan en ervaren dat zij mee kunnen doen in de maatschappij.

5.1.2 Hulpbronnen

De tweede deelvraag gaat in op de hulpbronnen die jongvolwassenen kunnen raadplegen in hun omgeving. De deelvraag luidde als volgt: *‘welke hulpbronnen kunnen jongvolwassenen uit lage SES-buurt bereiken in hun omgeving (buurt, school, werk en vrijetijdsbesteding) welke kunnen bijdragen aan de sociale inclusie in de maatschappij?’*

Bij het meedoen in de maatschappij raadplegen jongvolwassenen diverse hulpbronnen. Niet altijd zien zij deze hulpbronnen als directe hulpbronnen. Een voorbeeld hiervan is de jongvolwassenen die gebruik maken van het buurthuis en hier ook muziek opnemen in de opnamestudio. Zij zien dit zelf niet als een hulpbron, maar het dient wel als een hulpbron in de buurt. Verder zijn er in de buurt verschillende vrijwilligersorganisaties actief waar jongvolwassenen aan deelnemen. Ook dit wordt ervaren als een hulpbron. De jongvolwassenen van allochtonen afkomst zien de buurt vaak wel als een directe hulpbron. Zij geven aan erg hecht te zijn met hun Marokkaanse buurt en dat het voelt alsof iedereen familie van elkaar is. In deze buurt helpen mensen ook elkaar.

Het grootste deel van de respondenten geeft aan dat familie het meest van invloed is geweest op hun leven. De reden hiervoor is dat ouders de jongvolwassene hebben zien opgroeien en hen ook normen en waarden hebben meegegeven. De jongvolwassenen zien vooral hun familie als stimulerend in wat zij willen bereiken. De familie biedt ondersteuning bij het kiezen van een school of het zoeken naar een baan. De invloed van vrienden wordt steeds groter op jongvolwassenen. Deze vrienden werken ook als een hulpbron. Vrienden zetten aan tot het ondernemen van activiteiten, zoals naar de stad gaan, naar buiten gaan om te gaan trainen, de moskee bezoeken etc. Vrienden hebben dan ook een positieve invloed op de vrijetijdsbesteding van jongvolwassenen in dit onderzoek.

Het volgen van een opleiding zien jongvolwassenen als hulpbron voor de toekomst. Ondanks dat zij hier belemmeringen ervaren, zoals het blijven zitten of vroegtijdig stoppen met school, zien zij het naar school als iets positiefs. Ook het hebben van een (bij)baan biedt goede voorbereiding op de toekomst. Hier doen jongvolwassenen ervaring op die zij later in hun werkende leven kunnen gebruiken.

5.1.3 Agency

De bijbehorende deelvraag luidde als volgt: *‘wat doen de jongvolwassenen zelf om mee te doen in de maatschappij, ondanks dat zijn opgroeien in achterstand?’* De jongvolwassenen kiezen er zelf voor, ondanks eventuele belemmeringen, om in de verschillende domeinen actief te zijn. Bijvoorbeeld wanneer het gaat over het negatieve imago van Overvecht en Zuilen. Enkele jongvolwassenen in dit onderzoek zien

dit als een belemmering. Aangegeven werd dat hoe ouder zij worden hoe minder dit een belemmering voor hen vormde. Zij vertellen nu aan de mensen om hen heen wat de buurt allemaal voor moois te bieden heeft. Zij maken dus van deze belemmering een hulpbron en kiezen ervoor om de buurt positief te benaderen. Jongeren gaan naar het buurthuis en maken hier gebruik van hulpbronnen om hun talenten te ontwikkelen. Zij kiezen zelf vrienden uit die goed voor hen zijn. De keuze om naar school te gaan maken zij zelf, evenals de keuze om te stoppen met school. Met de belemmeringen die enkele jongvolwassenen op school ervaren kunnen jongvolwassenen goed omgaan. De allochtone jongvolwassenen bijvoorbeeld kunnen goed omgaan met eventuele discriminatie op school en werk. Voorgaande voorbeelden geven aan dat jongvolwassenen vooral zelf keuzes maken in hun leven om zo mee te doen in de maatschappij.

5.1.4 Conclusie

In dit onderzoek staat centraal hoe jongvolwassenen ervaren dat zij mee kunnen doen in de maatschappij en wat zij hier zelf aan doen. De onderzoeksvraag luidde:

'Hoe ervaren jongvolwassenen uit een lage SES-buurt sociale in- en exclusie in verschillende sociaal-ruimtelijke domeinen en wat doen zij zelf om mee te doen in deze domeinen?'

Uit dit onderzoek blijkt dat een deel van de jongvolwassenen belemmeringen ervaart in de verschillende ruimtelijke domeinen. Op basis van de literatuur (Mandipour, Cars & Allen; Galster, 2012) was de verwachting dat sociale exclusie vooral wordt ervaren in buurten met een lage SES. Deze verwachting is echter niet in dit onderzoek naar voren gekomen. De belemmeringen die zij ervaren in de buurt leiden er namelijk niet toe zij sociaal uitgesloten worden van de maatschappij. Met de belemmeringen die zij ervaren in andere domeinen kunnen de jongvolwassenen goed omgaan. Zij ervaren dan ook niet dat zij hierdoor niet mee kunnen doen in de maatschappij. Zij maken wel gebruik van hulpbronnen om mee te doen in de maatschappij. *Agency* speelt hierin een belangrijke rol. Zij maken binnen de verschillende domeinen zelf de keuze om mee te doen in de maatschappij. Zij zetten hun *agency* ook buiten de buurt in. Deze keuzes bestaan uit het kiezen van de juiste vrienden, het kiezen om een opleiding te volgen of te gaan werken. De buurt speelt hier op de achtergrond een rol. De buurt biedt een buurthuis aan om naartoe te gaan met vrienden. Zij kunnen in de buurt naar school gaan of een (bij)baan vinden. De kenmerken van de buurt hebben geen effect op hoe zij het meedoen in de maatschappij ervaren.

5.2 Discussie

In deze paragraaf worden enkele theoretische concepten ter discussie gesteld ten aanzien van de resultaten van dit onderzoek. Binnen de wetenschappelijke literatuur is geschreven over buurteffecten en ook de invloed daarvan. Visser, Bolt & Van Kempen stellen dat de buurteffecten veel groter zijn in Amerika, dan in Nederland. In Nederland is een beter sociaal stelsel waardoor de buurteffecten geringer zijn. Ook leven jongvolwassenen niet alleen in de buurt, maar ook buiten de buurt. Veel jongvolwassenen hebben vrienden in de buurt, maar school, werk en vrije tijd brengen zij vaak buiten de buurt door. Zij zijn dus vooral actief in verschillende domeinen. Dit blijkt ook uit de resultaten waarin enkele jongvolwassenen aangeven wel actief te zijn in de buurt, maar zij zijn ook actief buiten de buurt. Dat het effect van de buurt kleiner is kan ook te maken hebben met de relatief korte afstanden in Nederland tot bepaalde voorzieningen. Zo is een bijbaan te vinden op 15 minuten fietsafstand in de stad, dit geldt ook voor de afstand naar school.

Een tweede discussiepunt ten aanzien van de literatuur is het onderzoek naar het verschijnsel sociale exclusie. In de praktijk blijkt het lastig te zijn om onderzoek te doen naar dit verschijnsel aangezien het niet waarschijnlijk is dat respondenten meedoen aan het onderzoek die sociale exclusie ervaren. Hierdoor blijkt het kwalitatief onderzoek een lastige opgave. Martin (2003) stelt dat sociale exclusie vaak optreedt in buurten met een lage SES, waar het netwerk van mensen zich alleen in die buurt bevindt. Hierdoor krijgen mensen die in deze buurt opgroeien ook minder kansen, doordat hun netwerk zich alleen in een buurt bevindt waar een lage SES is. De theorie van de *bonding* en *bridging social capital* sluit hierbij aan (Leonard, 2004). De vraag is of dit idee in Nederland nog wel houdbaar is voor deze tijd, aangezien mensen niet meer alleen in één buurt leven maar ook steeds meer activiteiten buiten de buurt ondernemen. Dit heeft ook te maken met de toenemende mobiliteit, waardoor mensen zich sneller kunnen verplaatsen in de stad. Maar ook de toenemende mobiliteit als het gaat om sociale media (Van Kempen & Wissink, 2014). In de resultaten komt dit terug doordat jongeren aangeven dat zij in een andere wijk op school zitten. Vaak hebben zij een stage of bijbaan in andere delen van Utrecht. Ook wonen vrienden in de buurt, maar ook buiten de buurt. Dus het netwerk van de jongvolwassenen ligt vaak verspreid over de gehele stad en ook binnen fietsafstand. Als het over het effect gaat van hoe jongvolwassenen presteren met hun studie dan is vaak het niveau van de ouders meer van invloed, dan dat de buurt daar van invloed op is (Visser, Bolt & Van Kempen). Pinkster (2009) heeft ook onderzoek gedaan naar de arbeidsperspectieven van jongvolwassenen als zij opgroeien in een achterstandsbuurt. Hieruit blijkt dat de buurt een negatief effect heeft op de arbeidsperspectieven. Toch blijkt het vaak dat de jongvolwassenen zelf keuzes maken en vaak werk zoeken buiten de buurt.

5.3 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Vanuit dit onderzoek komen verschillende aanbevelingen voor vervolgonderzoek naar voren. Allereerst was het lastig om een doelgroep te bereiken die ook daadwerkelijk sociale exclusie ervaart. Dit zijn waarschijnlijk mensen die lastig te bereiken zijn doordat zij sociaal zijn uitgesloten van de maatschappij. Bij vervolgonderzoek moet naar een manier worden gezocht om deze mensen te bereiken. Dit onderzoek kan ook uitgevoerd worden in meerdere steden in Nederland in wijken met een lage SES. Op deze manier kan onderzocht worden of een verband bestaat tussen de verschillende steden in Nederland. Ook kan het nuttig zijn om dit onderzoek uit te voeren in wijken met een hoge- of gemiddelde SES-wijk. Op deze manier kan er onderzocht worden of jongvolwassenen dezelfde ervaringen hebben als zij in een andere wijk opgroeien die niet gekenmerkt wordt door een lage SES.

5.4 Beleidsaanbevelingen

Uit dit onderzoek is naar voren gekomen dat een groep jongvolwassenen het buurthuis in Zuilen erg prettig ervaart. Mijn advies aan de Gemeente Utrecht is om meer buurthuizen te openen in Overvecht en Zuilen. Dit kan onder begeleiding van stichting-JoU. Zij kunnen zorgen voor een ontmoetingsplek voor jongvolwassenen op meer plaatsen in de buurt. Uit onderzoek is ook naar voren gekomen dat jongvolwassenen met een allochtone achtergrond nog steeds enige vorm van discriminatie ervaren op school en werk. Het advies aan de gemeente Utrecht is om beleid op te stellen ten aanzien van dit probleem, zodat dit probleem onder allochtone jongvolwassenen afneemt.

Hoofdstuk 6 Reflectie

Na het uitvoeren van dit onderzoek zijn er ook enkele punten naar voren gekomen waarop gereflecteerd kan worden. Allereerst bestaat er de mogelijkheid dat respondenten sociaal wenselijk antwoorden hebben gegeven tijdens de interviews. Respondenten geven bijvoorbeeld aan nooit buitengesloten te zijn, maar misschien vinden zij het lastig om hierover te vertellen. Ook bestaat de kans dat er niet voldoende doorgevraagd is tijdens de interviews waardoor belangrijke informatie over uitsluiting niet naar voren is gekomen.

Daarnaast was het erg lastig om respondenten voor dit onderzoek te vinden, met name in het begin. Bij het aanschrijven van organisaties kwam al snel naar voren dat zij aanvragen voor onderzoek in overvloed krijgen en daarom niet mee willen werken. Daarom is besloten om de lage SES-wijk Zuilen ook bij het onderzoek te betrekken. Nadat er een ingang bij een jongerenorganisatie gevonden was ging het snel met het vinden van respondenten. In de toekomst is het verstandig als studeren een minder populair onderzoeksgebied uit kiezen. Als er een ander, minder populair, onderzoeksgebied was gekozen hadden misschien de meer kwetsbare jongvolwassenen aan het onderzoek deelgenomen. Door de grote vraag, vooral in Overvecht, reageerden mensen erg afhoudend als het ging om participeren aan het onderzoek.

Literatuur

Adler, N. E., Boyce, T., Chesney, M. A., Cohen, S., Folkman, S., Kahn, R. L., & Syme, S. L. (1994). Socioeconomic status and health: the challenge of the gradient. *American psychologist*, 49(1), 15.

Andersen, H. S. (2008). Why do residents want to leave deprived neighbourhoods? The importance of residents' subjective evaluations of their neighbourhood and its reputation. *Journal of Housing and the Built Environment*, 23(2), 79-101.

Andersson, E. (2004). From valley of sadness to hill of happiness: the significance of surroundings for socioeconomic career. *Urban Studies*, 41(3), 641-659.

Andersson, R., Musterd, S., Galster, G., & Kauppinen, T. M. (2007). What mix matters? Exploring the relationships between individuals' incomes and different measures of their neighbourhood context. *Housing Studies*, 22(5), 637-660.

Antheunis, M. L., Schouten, A. P., & Kraemer, E. J. (2014). Longitudinal effects of social networking site use on adolescents' social development.

Bokhorst, C. L., Sumter, S. R., & Westenberg, P. M. (2010). Social support from parents, friends, classmates, and teachers in children and adolescents aged 9 to 18 years: Who is perceived as most supportive? *Social development*, 19(2), 417-426.

Brattbakk, I., & Wessel, T. (2013). Long-term neighbourhood effects on education, income and employment among adolescents in Oslo. *Urban Studies*, 50(2), 391-406.

Brooks-Gunn, J., Duncan, G., Klebanov, P. K., & Sealand, N. (1993). Do neighborhoods influence child and adolescent development? *American Journal of Sociology*, 99, 353-395.

Byrne, D. (2005). *Social exclusion*. McGraw-Hill Education (UK).

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2018). *Armoede en sociale uitsluiting 2018*. Den Haag: CBS.

Coleman, J. C. (2011). *The nature of adolescence*. Londen: Routledge.

Collins, M. (2014). *Sport and social exclusion*. Londen: Routledge.

Devenish, B., Hooley, M. & Mellor, D. (2017). The pathways between socioeconomic status and adolescent outcomes: A systematic review. *American journal of community psychology*, 59(1-2), 219-238.

Dietrich, J. & Kracke, B. (2009). Career-specific parental behaviors in adolescents' development. *Journal of Vocational Behavior*, 75(2), 109-119.

Evers, J. (2007). *Kwalitatief interviewer: kunst en kunde*. Den Haag: Lemma.

- Ferry, N. M. (2006). Factors influencing career choices of adolescents and young adults in rural Pennsylvania. *Journal of Extension, 44*(3), 1-6.
- Furnham, A. (2015). *Young People's Understanding of Society*. Londen: Routledge.
- Galster, G. C. (2012). The mechanism (s) of neighbourhood effects: Theory, evidence, and policy implications. In *Neighbourhood effects research: New perspectives* (pp. 23-56). Springer, Dordrecht.
- Geven, S., Weesie, J., & Van Tubergen, F. (2013). The influence of friends on adolescents' behavior problems at school: The role of ego, alter and dyadic characteristics. *Social Networks, 35*(4), 583-592.
- Harris, A. (2010). Young people, everyday civic life and the limits of social cohesion. *Journal of intercultural studies, 31*(5), 573-589.
- Hennink, M., Hutter, I., & Bailey, A. (2011). *Qualitative research methods*. Londen: Sage.
- Jehoel-Gijsbers, G. & Vrooman, M. C. (2004). Social exclusion in the Netherlands. In *Workshop no 8*, p. 1-15.
- Kleinhans, R., & Bolt, G. (2014). More than just fear: on the intricate interplay between perceived neighborhood disorder, collective efficacy, and action. *Journal of Urban Affairs, 36*(3), 420-446.
- Kohen, D. E., Leventhal, T., Dahinten, V. S., & McIntosh, C. N. (2008). Neighborhood disadvantage: Pathways of effects for young children. *Child development, 79*(1), 156-169.
- Laurence, J. (2011). The effect of ethnic diversity and community disadvantage on social cohesion: A multi-level analysis of social capital and interethnic relations in UK communities. *European Sociological Review, 27*, 70-89.
- Laursen, B., & Hartl, A. C. (2013). Understanding loneliness during adolescence: Developmental changes that increase the risk of perceived social isolation. *Journal of Adolescence, 36*(6), 1261-1268.
- Leonard, M. (2004). Bonding and bridging social capital: Reflections from Belfast. *Sociology, 38*(5), 927-944.
- Leventhal, T., & Brooks-Gunn, J. (2000). The neighborhoods they live in: the effects of neighborhood residence on child and adolescent outcomes. *Psychological bulletin, 126*(2), 309.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd-Reichling, E., & Patsios, D. (2007). The multi-dimensional analysis of social exclusion.
- Levitas, R. (2005). *The inclusive society?: social exclusion and New Labour*. New York: Palgrave Macmillan.

- Levitas, R. (1998). Three discourses of social exclusion. In *The Inclusive Society?*. Londen: Palgrave Macmillan.
- Lupton, R. (2003). Neighbourhood effects: can we measure them and does it matter? *Centre of Analysis of Social Exclusion, Casepaper 73*, 1-27.
- MacDonald, R., Shildrick, T., Webster, C., & Simpson, D. (2005). Growing up in poor neighbourhoods: The significance of class and place in the extended transitions of 'socially excluded' young adults. *Sociology*, 39(5), 873-891.
- Mahoney, J. L., & Stattin, H. (2000). Leisure activities and adolescent antisocial behavior: The role of structure and social context. *Journal of adolescence*, 23(2), 113-127.
- Mandanipour, A., Cars, G. & Allen, J. (1998). *Social exclusion in European Cities: Processes, Experiences and Responses*. Londen: Regional Studies Association.
- Madanipour, A. (2011). Social exclusion and space. *City reader* 237-245.
- Marshall, T. H. (1963). Citizenship and social class. *Sociology at the Crossroads*, 79, 30-39.
- Martin, D. G. (2003). Enacting Neighborhood. *Urban Geography*, 24(5), 361-385.
- McGinnity, F., & Lunn, P. D. (2011). Measuring discrimination facing ethnic minority job applicants: an Irish experiment. *Work, employment and society*, 25(4), 693-708.
- Mercken, L., Steglich, C., Sinclair, P., Holliday, J., & Moore, L. (2012). A longitudinal social network analysis of peer influence, peer selection, and smoking behavior among adolescents in British schools. *Health Psychology*, 31(4), 450.
- Murie, A., & Musterd, S. (2004). Social exclusion and opportunity structures in European cities and neighbourhoods. *Urban studies*, 41(8), 1441-1459.
- Nieuwenhuis, J., Hooimeijer, P., & Meeus, W. (2015). Neighbourhood effects on educational attainment of adolescents, buffered by personality and educational commitment. *Social science research*, 50, 100-109.
- Pinkster, F. M. (2009). *Living in concentrated poverty*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Pinkster, F. M. (2014). Neighbourhood effects as indirect effects: Evidence from a Dutch case study on the significance of neighbourhood for employment trajectories. *International Journal of Urban and Regional Research*, 38(6), 2042-2059.
- Putnam, R. D. (2007). E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture. *Scandinavian political studies*, 30(2), 137-174.

- Sampson, R. J. (2009). Analytic approaches to disorder. *The British Journal of Sociology*, 60(1), 83-93.
- Schnell I, Yoav B. (2001). The sociospatial isolation of agents in everyday life: space as an aspect of segregation. *Ann Assoc Am Geogr* 91(4), 622–636.
- Shavers, V. L. (2007). Measurement of socioeconomic status in health disparities research. *Journal of the national medical association*, 99(9), 1-11.
- Spies, H., Tan, S. & Davelaar, M. (2016). *De jeugd maar geen toekomst?* Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Tamerus, S., van de Looij-Jansen, P., Baerveldt, C. & de Waart, F. (2014). De samenhang tussen de kwaliteit van de wijk en psychosociale problemen bij jongeren in Rotterdam. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 92(4), 163-168.
- Tammaru, T., Strömgren, M., Stjernström, O., & Lindgren, U. (2010). Learning through contact? The effects on earnings of immigrant exposure to the native population. *Environment and Planning A*, 42(12), 2938-2955.
- Van Ham, M., & Manley, D. (2012). Neighbourhood effects research at a crossroads. Ten challenges for future research Introduction. *Environment and Planning A*, 44(12), 2787-2793.
- Van Ham, M., & Tammaru, T. (2016). New perspectives on ethnic segregation over time and space. A domains approach. *Urban Geography*, 37(7), 953-962.
- Van Kempen, R., & Wissink, B. (2014). Between places and flows: Towards a new agenda for neighbourhood research in an age of mobility. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(2), 95-108.
- Vervoort, M., Flap, H., & Dagevos, J. (2010). The ethnic composition of the neighbourhood and ethnic minorities' social contacts: Three unresolved issues. *European Sociological Review*, 27(5), 586-605.
- Visser, K., Bolt, G. & van Kempen, R. (2015). *Buurteffecten op kinderen en jongeren, een literatuurstudie*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Visser, K., Bolt, G. & van Kempen, R. (2015). 'Come and live here and you'll experience it': youths talk about their deprived neighbourhood. *Journal of Youth Studies*, 18(1), 36-52.
- Visser, K. (2019). 'I would rather choose a mixed school': young people's secondary school choice in a low-income, multi-ethnic neighbourhood. In: Colombo, E. & Rebughini, P. (red.), *Youth and the politics of the present* (153-165). Londen: Routledge.
- Visser, K. (2014). *Navigating the neighbourhood: How youths deal with displacement and life in a deprived neighbourhood*. (Proefschrift Universiteit Utrecht). Utrecht: Universiteit Utrecht.

Weinhardt, F. (2014). Social housing, neighborhood quality and student performance. *Journal of Urban Economics*, 82, 12-31.

Websites

DUIC (2019, 22 februari). Utrecht presenteert nieuw plan voor Overvecht [Afbeelding]. Geraadpleegd van <https://www.duic.nl/algemeen/utrecht-presenteert-nieuw-plan-voor-overvecht/>

Encyclo. (2019). Armoede. Verkregen van <https://www.encyclo.nl/begrip/armoede>

Gemeente Utrecht. (2016). Overvecht Wijkactieprogramma 2016. Verkregen van <http://utrecht.begroting-2016.nl/p744/overvecht>

Gemeente Utrecht. (2016). *Wijkwijzer 2016: De 10 Utrechtse wijken en 5 krachtwijken in cijfers*. Verkregen van <https://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/bestuur-en-organisatie/publicaties/onderzoek-en-cijfers/wijkwijzer/2016-06-Wijkwijzer-2016.pdf>

Gemeente Utrecht. (2018). WistUdata [cijfers Overvecht en Zuilen]. Verkregen van https://wistudata.nl/jive?presel_code=p635828401541398939

Lopez, D. (2016, 6 juli). Victory? Affirmative Action and Justice Post-Fisher II and Utah v. Strieff. [Afbeelding voorkant]. Verkregen van <https://tcf.org/content/commentary/victory-affirmative-action-justice-post-fisher-ii-utah-v-strieff/>

Nieuwenhuis, J. (2015, 12 januari). Jongeren in achterstandswijk: hun persoonlijkheid bepaalt hun succes. Verkregen van <https://www.socialevraagstukken.nl/jongeren-in-achterstandswijk-hun-persoonlijkheid-bepaalt-hun-succes/>

Spies, H. Tan, S. & Davelaar, T. (2016, 12 april). Het gaat mis met een grote groep jongeren, en dat hoeft niet. Verkregen van <https://www.socialevraagstukken.nl/het-gaat-mis-met-een-grote-groep-jongeren-en-dat-hoeft-niet/>

Universiteit van Amsterdam (2018, 16 november). Verleden in institutionele zorg speelt rol in sociale uitsluiting jongeren. Geraadpleegd van <https://www.uva.nl/shared-content/faculiteiten/nl/faculteit-der-maatschappij-en-gedragswetenschappen/nieuws/2018/11/sociale-uitsluiting-jongeren.html>

Usine. (2016, 14 februari). Tuindorp Elinkwijk en De Lessepsbuurt Zuilen te Utrecht. [Afbeelding]. Verkregen van <http://www.usine-utrecht.nl/tuindorp-elinkwijk-lessepsbuurt-zuilen/>

Zo is Zuilen. (z.d.). Over Zuilen: Algemene informatie. Verkregen van <https://www.zoiszuilen.nl/over-zuilen/>

Bijlagen

Bijlage I: Topiclijst meedoen van jongvolwassenen in de maatschappij

Onderzoek meedoen van jongvolwassenen in de maatschappij

Ik ben Aletta Mes en ik studeer stadsgeografie aan de Universiteit Utrecht. Voor mijn afstudeerscriptie voer ik een onderzoek uit voor het onderzoeksprogramma Youth got Talent naar hoe jongvolwassenen het meedoen in de maatschappij ervaren. De onderwerpen die ik in dit interview wil bespreken zijn: wat versta je onder het meedoen in de maatschappij, heb je het gevoel dat je kunt meedoen in de maatschappij, welke factoren zoals buurt, school en werk spelen hierbij een rol en van welke hulpbronnen maak je gebruik om mee te doen in de maatschappij. Het interview blijft anoniem. Wel stel ik de vraag of ik het interview mag uittypen voor onderzoeksdoeleinden. Geef je hiervoor toestemming?

Locatie: Utrecht Overvecht

Datum:

Begintijd: Eindtijd:

Persoonskenmerken

Leeftijd

Geslacht

Etnische achtergrond

Woonsituatie

Dagelijkse situatie (werkend, schoolgaand, anders)

Beschrijving van de buurt

Meedoen in de maatschappij

Introductie: In dit onderdeel van het interview wordt er gesproken over meedoen in de 'maatschappij'. De maatschappij kan gezien worden als een omgeving waar mensen met elkaar omgaan. In deze omgeving heb je te maken met je familiesituatie, opleiding, werk, vrijetijdsbesteding en de buurt waarin je woont. De vraag die hier centraal staat is: hoe doe je mee in de maatschappij?

Thema 1 Meedoen in de maatschappij

- Kun je mij vertellen wat jij verstaat onder meedoen in de maatschappij?
- Heb je het gevoel dat je mee kunt doen in deze maatschappij?
 - Waarom wel/waarom niet?
- Hoe denk je dat je leven eruit ziet in 2030?
 - Denk je dat dit gemakkelijk of moeilijk is om te bereiken? Waar ligt dat aan? (doorvragen naar kansen en obstakels)
 - Wat onderneem je nu al om dat te bereiken?

- Voel je je wel eens gediscrimineerd? Door wie? Op basis waarvan? Kun je een voorbeeld noemen?
- Wat heb je gedaan (of: wat zou je doen als) toen dat gebeurde (heb je het tegen iemand gezegd/heb je iemand om hulp gevraagd)?

Hierna volgen een aantal vragen binnen thema's die vallen onder het kopje maatschappij. Denk aan de buurt waarin je woont, school, je werk etc.

Thema 2 De buurt

- Hoe lang woon je in deze buurt?
- Een buurt kan voor iedereen anders zijn: wat versta je onder jouw buurt?
- Wat vind je van deze buurt?
 - Wat vind je positief aan deze buurt? Wat vind je negatief aan deze buurt?
 - Voel je je thuis in deze buurt?
 - Zou je willen verhuizen naar een andere buurt?

Buurtbewoners

- Hoe gaan mensen in de buurt met elkaar om? (doorvragen: helpen ze elkaar of is er weinig contact)
- Hoe ga je zelf met buurtbewoners om?
 - Heb je veel of weinig contact? Help je buurtbewoners wel eens of helpen ze jou?
 - Kan je een voorbeeld noemen van een moment dat een buurtbewoner je heeft geholpen?
 - Kan je een voorbeeld noemen van een moment waarop buurtbewoners juist een negatieve invloed op jou hebben gehad?

Invloed op meedoen

- Denk je dat het wonen in deze buurt je vooruit helpt in het leven, of dat hier wonen dit juist verhindert? Of denk je dat de buurt waarin je opgroeit hier geen invloed op heeft?
 - Waar komt dat volgens jou door? Kan je een voorbeeld noemen? (doorvragen: hulpbronnen of juist negatieve socialisatie en stigmatisering)
 - Is er een verschil tussen hoe jij dit ervaart en hoe andere jongeren in de buurt dit ervaren?

Thema 3 Persoonlijke omgeving

Familie

- Kun je je ouders beschrijven? (werk, opleiding, achtergrond)
 - Hoe zien jouw ouders je toekomst voor je? (studeren, werken, beperkingen, mogelijkheden). Komt dat overeen met jouw eigen toekomstbeeld?
 - Stimuleren jouw ouders je in wat je wil bereiken in de maatschappij? Zo ja, hoe?

Vriendengroep

- Kun je je vriendengroep omschrijven?
 - Waar ken je ze van? (school, buurt, werk etc.)
 - Voel je je thuis in deze groep?
 - Voel je je gelijk of juist anders dan mensen in je vriendengroep?
- Denk je dat je vriendengroep je vooruit helpt in het leven of juist niet? Of denk je dat dit geen invloed heeft?
 - Waarom wel/niet? Kan je een voorbeeld noemen van hoe vrienden je vooruit hebben geholpen of juist hebben tegengehouden?

Thema 4 Schoolomgeving

- Kun je kort vertellen hoe je schoolcarrière tot nu toe is verlopen?
 - Naar welke school/scholen ben je gegaan?
 - Hoe is het keuzeproces verlopen? Rol ouders? Rol van vrienden?

In/uitsluiting

- Hoe heb je je schooltijd ervaren (middelbare school + vervolgopleiding)?
- Voel(de) je je gelijk of juist anders dan je klasgenoten?
- Voel(de) je je wel eens buitengesloten op school? Waar kwam dat door?
- Heb je weleens het gevoel gehad dat je niet mee kon doen op school, bijv. niet kunnen meegaan met een schoolreisje? Wat heb je toen gedaan?

Invloed op meedoen

- Hoe denk je dat de school waar je naar toe bent gegaan van invloed is geweest op je leven nu en je toekomst? Waar komt dat door? (doorvragen: positief/negatief, rol docenten)
- Vind je dat alle kinderen recht hebben om (gratis) naar school te gaan? Waarom wel/niet?

Thema 5 Werkomgeving

- Heb je een (bij)baan?
 - Wat doe je dan voor werk? Waar? Hoeveel uur per week?
- Hoe ben je aan deze (bij)baan gekomen?
 - Zijn er mensen die je hebben geholpen bij het vinden van deze (bij)baan? Zo ja, wie?

In/uitsluiting

- Heb je wel eens gesolliciteerd voor een (bij)baan die je niet kreeg?
 - Weet je ook waarom je de (bij)baan niet kreeg?
 - Snapte je de reden/was je het eens?
 - Zo niet: wat heb je gedaan/wat zou je doen?
- Soms worden mensen ook aangenomen voor een (bij)baan juist omdat ze tot een minderheid behoren, bijvoorbeeld vrouwen of mensen met een migratieachtergrond. Dit noemen we ook wel positieve discriminatie. Heb je dit wel eens ervaren? Wat vind je van positieve discriminatie?
- Hoe ervaar je je huidige werkplek?
 - Voel je je gelijk of juist anders dan je collega's?
 - Voel je je wel eens buitengesloten op je werk? Waar komt dat door?

Invloed op meedoen

- Hoe denk je dat je (bij)baan van invloed is op je toekomst? Waar komt dat door?

Thema 6 Vrije tijd omgeving

- Wat doe je in je vrije tijd?
 - Breng je je vrije tijd wel eens door bij georganiseerde activiteiten? (zoals een activiteiten van een buurthuis, sportvereniging etc.) Waarom wel/ waarom niet?

In/uitsluiting

- Hoe gaan/gingen mensen op deze vrijetijdsbesteding met elkaar om? (verschillende groepen, spanningen etc.)?
- Voel(de) je je gelijk of juist anders dan andere mensen aanwezig op deze vrijetijdsbesteding?
- Voel je je wel eens buitengesloten in deze groep of tijdens deze activiteit?
- Is het wel eens gebeurd dat je niet mee kon doen, bijvoorbeeld op een sport gaan omdat er niet genoeg geld voor was?
 - Heb je toen iets gedaan/wat zou je doen om wel mee te kunnen doen (heb je bijvoorbeeld iemand gevraagd om te helpen, bij iemand geld geleend, op internet gekeken of de gemeente geld heeft voor dit soort dingen)
 - Vind je dat iedereen moet kunnen sporten/naar muziekles moet kunnen gaan, ook als je daar geen geld voor hebt?

Invloed op meedoen

- Hoe denk je dat je vrijetijdsbesteding van invloed is geweest op je leven nu en je toekomst? Waar komt dat door? (doorvragen: positief/negatief, mentor/rolmodellen, identiteit/eigenwaarde)

Thema 6 Sociaal-demografische kenmerken

- Kunnen jullie thuis goed rondkomen met het inkomen van je ouders? Waar blijkt dit uit? [alleen relevant als jongere nog thuis woont]
- Kun je goed rondkomen van je eigen inkomen?
- Hoe ziet het huishouden eruit waar je vandaan komt en nu in woont? (ouders, broers, zussen, alleenstaand)

Afsluiting

- We hebben het nu gehad over verschillende omgevingen die van invloed kunnen zijn op je leven, zoals je familie, vriendengroep, buurt, school, werk en vrijetijdsbesteding. Kan je aangeven welke omgeving - of gebeurtenis of persoon in deze omgeving – het meest van invloed is geweest op hoe je leven er nu uit ziet?
- Waarom heb je gekozen mee te doen aan dit onderzoek?

Bedankt voor je bijdrage aan dit onderzoek!

Bijlage II: Codeboom Nvivo

Aan de hand van het codeprogramma Nvivo is er een codeboom ontstaan. De codes zijn aan de hand van de hoofd- en deelvragen opgesteld. Hieruit zijn de volgende hoofdcodes gekomen: Buurt lage SES, Familie, Meedoen in de maatschappij, School, Vrienden en Vrije tijd. Onder deze hoofdcodes zijn subcodes geformuleerd.

Bijlage 2.1 Hoofdcodes

Nodes				
	Name	Files	References	
+	Buurt lage SES		8	59
+	Familie		8	14
+	Meedoen in de maatschappij		8	90
+	School		6	13
+	Vrienden		7	16
+	Vrije tijd		7	15
+	Werken		8	19

Bijlage 2.2 Subcodes bij hoofdcodes Buurt lage SES

Nodes

Name	Files	References
Buurt lage SES		8
Hulp van de buurtbewoners		5
Hulpbronnen buurt		2
Interpretatie buurt		7
Keuze buurt		1
Mening over de buurt		2
Negatief aan de buurt		4
Imago buurt		1
Positief aan de buurt		4
Thuis voelen		4
Veiligheid		1
Verhuizen uit de buurt		8
Wel contact buurtbewoners		1
Negatieve invloed		1
Omgang in de buurt		6
Zelf contact buurtbewoners		4

Bijlage 2.3 Subcodes bij hoofdcode Familie

Nodes

	Name	Files	References
+	Buurt lage SES		8 59
-	Familie		8 14
	Hulp familie		1 1
	Hulp ouders bij bereiken toekomst		8 13
+	Meedoen in de maatschappij		8 90
+	School		6 13
+	Vrienden		7 16
+	Vrije tijd		7 15
+	Werken		8 19

Bijlage 2.4 Subcodes bij hoofdcodes Meedoen in de maatschappij

Nodes			
Name	Files	References	
+	Buurt lage SES	8	59
+	Familie	8	14
-	Meedoen in de maatschappij	8	90
	Discriminatie	7	13
	Interpretatie meedoen in de maatschappij	7	11
-	Invloed buurt	1	1
	Op andere jongvolwassenen	5	5
	Op jongvolwassene	7	10
	Invloed familie	1	1
	Invloed school	3	3
	Invloed vrienden	4	5
	Invloed vrije tijd	6	6
	Invloed werk of bijbaan	3	3
	Meest van invloed	8	8
	Toekomst in 2030	5	8
	Zelf meedoen in de maatschappij	6	6
+	School	6	13
+	Vrienden	7	16
+	Vrije tijd	7	15
+	Werken	8	19

Bijlage 2.5 Subcodes bij hoofdcode School

Nodes

	Name	Files	References
+	Buurt lage SES		8 59
+	Familie		8 14
+	Meedoen in de maatschappij		8 90
-	School		6 13
	Anders voelen		3 4
	Gelijk voelen		0 0
	Keuze voor school		5 5
	Schoolcarrière		3 4
	Schooltijd ervaren		3 4
+	Vrienden		7 16
+	Vrije tijd		7 15
+	Werken		8 19

Bijlage 2.6 Subcodes bij hoofdcode Vrienden

Nodes

	Name	Files	References
+	Buurt lage SES		8 59
+	Familie		8 14
+	Meedoen in de maatschappij		8 90
+	School		6 13
-	Vrienden		7 16
	Thuis voelen		4 4
	Uit de buurt		5 5
	Van school		1 1
+	Vrije tijd		7 15
+	Werken		8 19

Bijlage 2.7 Subcodes bij hoofdcategorie Vrije tijd

Nodes			
	Name	Files	References
+	Buurt lage SES		59
+	Familie		14
+	Meedoen in de maatschappij		90
+	School		13
+	Vrienden		16
-	Vrije tijd		15
	Activiteit in de buurt		4
	Niet thuis voelen		3
+	Werken		19

Bijlage 2.8 Subcodes bij hoofdcategorie Werken

Nodes			
	Name	Files	References
+	Buurt lage SES		59
+	Familie		14
+	Meedoen in de maatschappij		90
+	School		13
+	Vrienden		16
+	Vrije tijd		15
-	Werken		19
	Anders voelen		2
	Gesolliciteerd voor een baan die je niet kreeg		1
	Hoe ben je aan deze baan gekomen		6
	Hoe ervaar je je werkplek		4